

The Study of Good Governance Effect on Economic Resilience in the Selected Oil Producing Countries with Emphasis on ¹ Corruption Control

Seyed Hamed HokmAbadi², Mohammad Ali Falahi³, Mostafa Salimifar⁴

Received: 2023/02/02

Accepted: 2023/06/10

Abstract

One of the new challenges for governments is exposure to unforeseen events or shocks. Therefore, the need to study the types of shocks that threaten the economy and their adverse effects has led to paying attention to resilience in economics. Therefore, identifying factors affecting economic resilience and strengthening them is of critical importance. However, in recent years, much attention has been paid to the impact of governments and institutions on solving economic challenges. A panel data approach based on two models has been used to study this issue between 2006 and 2018. In the first model, the effect of sound governance on the economic resilience of selected oil exporting countries has been studied. In the second model, with a focus on corruption control as one of the sub-indicators of effective governance, the effect of this factor on economic resilience has been investigated. The results indicate that in the first model, effective governance has a positive and significant effect on economic resilience. In the second model, corruption control has a positive and significant effect on economic resilience. On the other hand, other research results indicate that the variables of political stability, economic globalization and social globalization in the two models have a positive and significant effect on economic resilience.

Keywords: Economic Resilience, Good Governance, Corruption Control, Oil Producer Countries.

JEL Classification: C33-F51-F62-O1-010

1. DOI: 10.22051/IEDA.2023.42787.1346

2. M.Sc. Department of Economics, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. (hamedhokm0239@gmail.com).

3. Professor, Department of Economics, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. Corresponding Author. (falahi@um.ac.ir).

4. Professor, Department of Economics, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. (mostafa@um.ac.ir).

مقاله پژوهشی

بررسی تأثیر حکمرانی خوب بر تاب‌آوری اقتصادی کشورهای منتخب صادرکننده نفت با تمرکز بر کنترل فساد^۱

سید حامد حکم‌آبادی^۲، محمد علی فلاحی^۳ و مصطفی سلیمی فر^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۱۳

چکیده

یکی از چالش‌های جدید دولت‌ها، قرار گرفتن در معرض رویدادهای پیش‌بینی نشده یا به عبارتی شوک‌ها است. از این‌رو لزوم بررسی انواع شوک‌ها، تکانه‌هایی که اقتصاد را تهدید می‌کنند و مطالعه آثار نامطلوبی که شوک‌ها بر اقتصاد کشورها می‌گذارند، سبب توجه به موضوع تاب‌آوری در حوزه اقتصاد شده است. بر این مبنا پژوهش و بررسی درباره عوامل مؤثر بر ارتقاء تاب‌آوری اقتصادی و تقویت این عوامل از اهمیت زیادی برخوردار است. این در حالی است که در مطالعات سال‌های اخیر، توجه زیادی به تأثیر حکومت‌ها و نهادها بر حل چالش‌های اقتصادی شده است. این مقاله با استفاده از الگوی داده‌های تابلویی در قالب دو مدل به مطالعه این مسأله طی دوره زمانی ۲۰۰۶-۲۰۱۸ پرداخته است. در مدل اول، اثر حکمرانی خوب بر تاب‌آوری اقتصادی کشورهای منتخب صادرکننده نفت و در مدل دوم، با تمرکز بر کنترل فساد به عنوان یکی از زیرشاخص‌های حکمرانی خوب، اثر این عامل بر تاب‌آوری اقتصادی بررسی شده است. نتایج حاکی از آن است که در مدل اول، حکمرانی خوب تأثیر مثبت و معنی‌داری بر تاب‌آوری اقتصادی دارد. همچنین در مدل دوم، کنترل فساد تأثیر مثبت و معنی‌داری بر تاب‌آوری اقتصادی می‌گذارد. از طرفی نتایج دیگر نیز حاکی از آن است که متغیرهای ثبات سیاسی، جهانی شدن اقتصادی و جهانی شدن اجتماعی در دو مدل، آثار مثبت و معنی‌دار با تاب‌آوری اقتصادی دارند.

واژگان کلیدی: تاب‌آوری اقتصادی، حکمرانی خوب، کنترل فساد، کشورهای صادرکننده نفت.

طبقه‌بندی موضوعی: C33, F51, F62, O1, 010

۱. کد DOI مقاله: 10.22051/IEDA.2023.42787.1346

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، گروه اقتصاد، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. Email: hamedhokm0239@gmail.com

۳. استاد، گروه اقتصاد، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. نویسنده مسئول. Email: falahi@um.ac.ir

۴. استاد، گروه اقتصاد، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. Email: mostafa@um.ac.ir

مقدمه

امروزه بسیاری از ملل جهان در معرض خطرات مختلف اجتماعی، سیاسی و اقتصادی قرار دارند، که درصد قابل توجهی از آن‌ها برای مقابله با این شوک‌ها آماده نیستند و دچار آسیب می‌شوند. از سوی دیگر، ارتباطات گسترده میان کشورها، سبب انتقال شوک‌ها به کشورهای دیگر می‌شود. این در حالی است که طی سال‌های اخیر جنگ‌های نظامی جای خود را به جنگ‌های اقتصادی داده‌اند که با ابزارهای مختلف از جمله تحریم، تضعیف اقتصاد کشورها و کاهش قدرت سیاسی و نظامی آنها را دنبال می‌کنند. در ایران نیز فشار تحریم‌های بین‌المللی موجب تضعیف اقتصاد کشور و آثار مخرب بر اقتصاد کشور شده است که لزوم مقابله با این تحریم‌ها سبب ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی توسط رهبری جمهوری اسلامی ایران شد. بر این اساس، مقابله با این مخاطرات در ایران مستلزم وجود مکانیسم عکس‌العمل مناسب است و از این رو مسأله تاب‌آوری اقتصادی با پیدایش شرایط جدید در اقتصاد کشور اهمیت یافته است.

تاب‌آوری در جایی مطرح می‌شود که هدف دفع و بی‌تأثیر کردن شوک‌ها و خطرات است. بریگوگلیو و همکاران^۱ (۲۰۰۹) تاب‌آوری اقتصادی را توانایی یک اقتصاد برای بازیابی یا تعدیل آثار منفی شوک‌های بیرونی نامطلوب تعریف می‌کنند و سه توانایی تاب‌آوری را در اقتصاد، اجتناب از شوک، تحمل شوک و بازیابی سریع از شوک‌ها می‌دانند. بر اساس مطالعات آن‌ها، برای محاسبه تاب‌آوری اقتصادی متغیرها و مؤلفه‌های زیادی دخیل هستند که یکی از مهمترین عوامل اثرگذار بر تاب‌آوری اقتصادی، حکمرانی خوب است.

حکمرانی خوب را می‌توان اداره امور عمومی کشور تعریف کرد که در مسیر رسیدن به اهداف و اصول مشخصی است. این امر می‌تواند با فراهم آوردن شرایط مناسب، منجر به سیاست‌های اقتصادی مطلوب شود و از این جهت تحمل اقتصاد در برابر مخاطرات افزایش پیدا می‌کند و ثبات اقتصادی حفظ می‌شود. از طرفی در هنگام وقوع شوک یا مخاطره، حفظ کارکرد اقتصاد و برگشت به تعادل در صورت اختلال در عملکرد، از اهمیت به‌سزایی برخوردار است که دولت‌ها و نهادها در رسیدن به این نقطه، نقش مهمی دارند. همچنین حکمرانی خوب سبب اتخاذ مکانیزم صحیح توسط یک کشور و در نتیجه افزایش توانایی کشور در مقابله با شوک‌ها و تاب‌آور شدن اقتصاد می‌شود. از طرفی بریگوگلیو و همکاران (۲۰۰۹)، جانی و ازوجی (۱۳۹۳) و عزیززی و فریدزاد (۱۳۹۷) معتقدند بدون وجود حاکمیت خوب و ساختارهای درست، کشور دچار بی‌نظمی‌های سیاسی و اقتصادی می‌شود و در نتیجه در مقابل شوک‌های وارده ضعیف عمل می‌کند.

کافمن و همکاران^۲ (۲۰۰۶) شش مؤلفه اثرگذار بر حکمرانی خوب را ثبات سیاسی، حاکمیت قانون، حق اظهار نظر و پاسخگویی، کیفیت بوروکراسی، اثربخشی دولت و کنترل فساد معرفی می‌کنند. لذا یکی از عواملی که با حکمرانی ارتباط دارد، بحث فساد است. بانک جهانی^۳ (۱۹۹۷) فساد را سوءاستفاده از مناصب عمومی برای دستیابی به منافع شخصی تعریف می‌کند و معتقد است که فساد یکی از موانع اصلی

1. Briguglio *et al.*
2. Kauffman *et al.*
3. World Bank

توسعه اقتصادی است. بر این اساس باید تدابیری برای کنترل فساد اندیشیده شود تا فساد و آثار منفی فساد کاهش یابد. برای فساد آثار نامطلوب مختلفی از جمله کاهش سرمایه‌گذاری داخلی، عملکرد ضعیف اقتصادی و حکمرانی ضعیف مطرح شده است. این در حالی است که تصور می‌شود یکی از عواملی که از فساد تأثیر می‌پذیرد و کمتر به آن توجه شده است، تاب‌آوری اقتصادی است. تاب‌آوری اقتصادی از اهمیت بالایی برخوردار است و تابع عوامل گوناگونی است. همچنین شناختن این عوامل و تأثیر آن بر تاب‌آوری اقتصادی برای تقویت عامل تأثیرگذار، سیاست‌گذاری موفق و بهبود تاب‌آوری اقتصادی بسیار مهم است.

اگر چه مطالعات موجود به برخی از این عوامل پرداخته‌اند اما به عوامل ساختاری و سیاسی تاب‌آوری اقتصادی کمتر توجه شده است. بدین سبب پژوهش حاضر ضمن توجه به اینکه حکمرانی خوب چه تأثیری بر تاب‌آوری اقتصادی دارد، به چگونگی اثرگذاری کنترل فساد بر تاب‌آوری اقتصادی نیز می‌پردازد. بر این اساس پژوهش حاضر شامل پنج بخش است. بعد از مقدمه، در بخش دوم مبانی نظری و ادبیات پژوهش بررسی می‌شود. در بخش سوم، پیشینه تجربی پژوهش بر مبنای پژوهش‌های داخلی و خارجی مرور می‌شود. بخش چهارم به روش‌شناسی و مدل پژوهش اختصاص می‌یابد و در بخش‌های پنجم و ششم به ترتیب یافته‌ها و نتیجه‌گیری عرضه می‌شود.

مبانی نظری

تاب‌آوری اقتصادی

تاب‌آوری در حوزه‌ها و رشته‌های مختلف از جمله علوم طبیعی و مهندسی بررسی شده است و موضوع شناخته شده‌ای است. اما به مفهوم تاب‌آوری و مقابله با مخاطرات برای جلوگیری از ایجاد بحران در یک جامعه، بعد از بحران مالی سال ۲۰۰۸ در حوزه اقتصاد توجه بیشتری شد و محور مباحث اصلی مجامع بین‌المللی اقتصادی همچون بانک جهانی، مجمع جهانی اقتصاد، گروه ۲۰ و اتحادیه اروپا قرار گرفت (غیاثوند و رمضانیان، ۱۳۹۴). بر این مبنای مقابله با خطرات ناشی از شوک‌های غیرقابل پیش‌بینی بر اقتصاد و ایجاد بحران از دلایل اهمیت تاب‌آوری در علم اقتصاد است.

گیلامونت (۲۰۰۱) این شوک‌های غیرقابل پیش‌بینی را به سه دسته تقسیم می‌کند:

- ۱- شوک‌های زیست محیطی یا بلایای طبیعی: مانند زلزله، فوران آتشفشان، سونامی و خشکسالی.
- ۲- شوک‌های مربوط به تجارت: مانند کاهش تقاضای خارجی، بی‌ثباتی قیمت کالاهای جهانی به خصوص در زمینه قیمت انرژی و نوسانات نرخ بهره بین‌المللی.
- ۳- شوک‌های داخلی: به ویژه شوک‌های ناشی از بی‌ثباتی سیاسی یا به طور کلی تغییرات سیاسی پیش‌بینی نشده.

امروزه سیستم‌های اقتصادی به جهت گسترش روزافزون تعاملات با خارج از سیستم با مخاطرات و شوک‌های خارجی متعددی مواجه می‌شوند که امکان پیش‌بینی آثار مخرب و پیامدهای آن‌ها بسیار کم

است. میزان اثرپذیری کشورها از این قبیل شوک‌ها، بستگی به درجه آسیب‌پذیری اقتصادی آن‌ها دارد که ناشی از ویژگی‌های ذاتی و دائمی آن‌ها است. در این راستا هر چه یک اقتصاد تاب‌آورتر باشد، توانایی بیشتری در تجهیز منابع خود در جهت مقابله با آثار شوک‌های خارجی خواهد داشت. در واقع تاب‌آوری اقتصادی، برخلاف ماهیت ذاتی آسیب‌پذیری، نشأت گرفته از نحوه اتخاذ سیاست‌های کلان اقتصادی بوده و ماهیتی اکتسابی دارد. بنابراین، لزوم توجه به تاب‌آوری اقتصادی مورد تأکید قرار می‌گیرد (وٹوقی، ۱۳۹۷). بریگوگلیو و همکاران (۲۰۰۹) تاب‌آوری اقتصادی را توانایی سیاستی یک اقتصاد برای بازیابی یا تعدیل آثار منفی شوک‌های خارجی نامطلوب و بهره‌مندی از شوک‌های مثبت تعریف می‌کنند. از نظر بریگوگلیو و همکاران (۲۰۰۶) این توانایی و قابلیت اقتصاد بر سه اساس: قابلیت بازیابی و ترمیم سریع از شوک‌ها، قابلیت تحمل و مقاومت در برابر شوک‌ها و قابلیت جلوگیری از بروز شوک استوار است.

شاخص تاب‌آوری اقتصادی

در مطالعات خارجی و داخلی مختلفی که در زمینه تاب‌آوری اقتصادی انجام شده است، شاخص تاب‌آوری اقتصادی به روش‌های مختلف و با متغیرهای گوناگونی محاسبه شده است. همانطور که اشاره شد عمده‌ی تفاوت این شاخص‌ها، استفاده از متغیرهای مختلف است که به دلیل گسترده بودن ابعاد تاب‌آوری اقتصادی و بر اساس نوع و هدف تحقیقات انجام شده، از متغیرهایی که بتواند این ابعاد را توضیح دهد، استفاده شده است. از جمله‌ی این شاخص‌ها، شاخص تاب‌آوری گروه تحقیقاتی سنتینتال^۱، شاخص آژانس توسعه بین‌المللی آمریکا^۲، شاخص تاب‌آوری جهانی FM^۳ و شاخص بریگوگلیو و همکاران را می‌توان نام برد.

شاخص تاب‌آوری گروه تحقیقاتی سنتینتال

بورمن و همکاران^۳ (۲۰۱۳) تاب‌آوری بازارهای نوظهور و کشورهای در حال توسعه (EMDCs) را برای مقابله با شوک‌های وارده به اقتصاد بررسی کردند. بدین منظور شاخص تاب‌آوری را با ۵۲ متغیر در ۱۰ زیرشاخص ایجاد کردند که در نهایت یک معیار برای تاب‌آوری هر کشور از این ۱۰ زیرشاخص به دست می‌آید. زیرشاخص‌ها شامل سلامت سیاسی مالی، اثر بخشی دولت، سلامت سیاست پولی، حکمرانی کلی، تنوع صادرات، سلامت سیستم بانکداری، ذخایر بین‌المللی و موقعیت خالص سرمایه‌گذاری بین‌المللی، استقلال صادراتی، استحکام خارجی، بدهی بخش خصوصی هستند.

شاخص آژانس توسعه بین‌المللی آمریکا

آژانس توسعه بین‌المللی آمریکا (USAID) یاری رساندن به جوامع جهت تاب‌آور شدن را در اولویت خود گذاشته است. تقریباً شصت درصد از کشورهایایی که USAID در آنها فعالیت می‌کند، شکننده هستند

1. Centennial
2. United States Agency for International Development
3. Boorman *et al.*

یا اخیراً درگیری را تجربه کرده‌اند، چرا که این کشورها فاقد نهادهای کارا هستند. این آژانس تاب‌آوری را توانایی افراد، خانوارها، جوامع، کشورها و سیستم‌ها برای کاهش، انطباق و بهبودی از شوک‌ها به نحوی که آسیب‌پذیری مزمن را کاهش دهد و رشد فراگیر را تسهیل کند، تعریف می‌کند. طبق شاخص USAID برای تجزیه و تحلیل تاب‌آوری یک جامعه، باید به ده عامل تاب‌آوری در سه دسته کلی نهادها، منابع و تسهیل‌کننده‌های تطبیقی نگاه شود. ده عامل عبارت است از: مشروعیت و اثربخشی نهادها، در دسترس بودن، عملکرد، تنوع و فزونی منابع و شبکه‌ها، ارزش‌ها و رفتارها، نوآوری و حافظه نهادی. در این میان نهادها، قوانین و مقررات حاکم بر جوامع را ارائه می‌کنند. منابع، دارایی‌های مشهود در دسترس آنها هستند و تسهیل‌کننده‌های تطبیقی عناصر ناملموس سرمایه و الگوهای اجتماعی هستند. این سه دسته کلی با هم ابزاری را تشکیل می‌دهند که همه بازیگران قادر به کاهش، سازگاری و بازیابی از شوک‌ها و عوامل تنش‌زا هستند (کوبیچک و همکاران، ۲۰۱۳).

شاخص تاب‌آوری جهانی FM

شاخص جهانی تاب‌آوری FM 2016، تاب‌آوری را ترکیبی از آسیب‌پذیری یک کشور در برابر اختلال در زنجیره تأمین و توانایی کشور برای بازیابی از چنین اختلالی تعریف می‌کند. این شاخص ۹ محرک کلیدی تاب‌آوری را شناسایی می‌کند که GDP سرانه، ریسک سیاسی، شدت انرژی، قرار گرفتن در معرض بلایای طبیعی، کیفیت مدیریت ریسک بلایای طبیعی، کیفیت مدیریت ریسک آتش‌سوزی، کنترل فساد، زیرساخت و کیفیت عرضه داخلی را شامل می‌شود. این محرک‌ها در سه عامل کلی اقتصادی، کیفیت ریسک و زنجیره تأمین ترکیب شده و شاخص را تشکیل می‌دهند. این شاخص برای ۱۳۰ کشور و منطقه در سراسر جهان امتیازهای رتبه بندی شده را ارائه می‌دهد. نتایج شاخص مذکور، نقاط قوت و آسیب‌پذیری را در زنجیره تأمین جهانی برجسته می‌کند و منبع مفیدی را برای مدیران تجاری که به دنبال مدیریت تاب‌آوری هستند، ارائه می‌کند (آکسفورد متریکا، ۲۰۱۶).

شاخص بریگوگلیو و همکاران

شاخص بریگوگلیو و همکاران جزء اولین شاخص‌های تاب‌آوری اقتصادی است که در سال ۲۰۰۶ مورد محاسبه اولیه قرار گرفته است و آنان در چند مرحله این شاخص را تکمیل و اصلاح کرده‌اند. شاخص مزبور یکی از پرکاربردترین شاخص‌ها در تحقیقات مربوط به حوزه تاب‌آوری اقتصادی به شمار می‌رود. این در حالی است که بریگوگلیو و همکاران در محاسبه این شاخص توانسته‌اند با در نظر گرفتن ابعاد مختلف اقتصادی و اجتماعی، شاخص جامعی را منتشر کنند. لذا با توجه به جامع بودن این شاخص تاب‌آوری و همچنین استفاده از متغیرهای مختلف در دسترس، این پژوهش از آن برای محاسبه تاب‌آوری اقتصادی استفاده می‌کند.

1. Kubitschek *et al.*
2. Oxford Metrica

طبق مقالات مختلف بریگوگلیو (۲۰۰۶، ۲۰۰۹، ۲۰۱۴)، شاخص تاب‌آوری اقتصادی شامل عناصر زیر است:

- ثبات کلان اقتصادی
- حکمرانی خوب
- کارایی بازارهای خرد اقتصادی
- توسعه اجتماعی

ثبات کلان اقتصادی

واژه بی‌ثباتی هم‌تکانه‌های ناشی از شوک‌ها را شامل می‌شود و هم‌تغییرات نامتعارف برخی متغیرهای اقتصادی مانند نرخ تورم، کسری بودجه، نرخ ارز و رابطه مبادله را در بر می‌گیرد. در پژوهش‌های مختلف، وقوع شوک‌ها و بحران‌های اقتصادی، نوسان‌ها و انحرافات متغیرهای اقتصادی، نبود امنیت اقتصادی و موارد دیگر به عنوان بی‌ثباتی اقتصادی مطرح شده‌اند. از طرفی ثبات اقتصاد کلان زمانی وجود خواهد داشت که متغیرهای کلیدی اقتصاد مانند تقاضای کل و تولید، درآمد دولت و مخارج، پس‌انداز و سرمایه‌گذاری و ترازپرداخت‌ها در تعادل نسبی باشد (اخباری و قلی‌زاده، ۱۳۹۴).

بریگوگلیو و همکاران (۲۰۰۹) ثبات اقتصاد کلان را مربوط به فعل و انفعالات بین تقاضای کل و عرضه کل اقتصاد می‌دانند. لذا اگر در یک اقتصاد مخارج کل با عرضه کل در تعادل باشد، تعادل داخلی در آن اقتصاد حاکم است و ثبات اقتصاد کلان وجود دارد. در واقع در چنین اقتصادی متغیرهای اقتصادی در شرایط مطلوبی هستند به طوری که مثلاً تورم پایین و بیکاری در حد طبیعی وجود دارد.

حکمرانی خوب

از ارکان اصلی تاب‌آوری اقتصادی، حکمرانی خوب در جامعه است، به طوری که با حکمرانی نامناسب، اقتصاد در برابر شوک‌ها و مخاطرات آسیب‌پذیرتر می‌شود. از این رو تکانه‌هایی که بر اقتصاد وارد می‌شود با وجود حکمرانی خوب، قابلیت پیش‌بینی پیدا می‌کند و می‌توان با اتخاذ سیاست‌های مناسب درصدد از بین بردن و خنثی کردن آثار منفی آن‌ها برآمد.

کارایی بازارهای خرد اقتصادی

علم اقتصاد، بازار و عملکرد کارآمد آن را از طریق مکانیسم قیمت به عنوان بهترین روش برای تخصیص منابع اقتصادی می‌بیند. اگر بازارها پس از یک شوک خارجی به سرعت خود را برای رسیدن به تعادل تطبیق دهند، احتمال تأثیر منفی این شوک بر بازار کمتر از حالتی است که بازار به عدم تعادل پافشاری کند. در واقع با تعدیل بسیار کند یا عدم تعادل بازار، منابع به صورت کارآ در اقتصاد تخصیص نمی‌یابد که منجر به ایجاد هزینه‌های رفاهی در جامعه می‌شود (بریگوگلیوو و همکاران، ۲۰۰۹). لذا آنچه که بررسی شد، بر تاب‌آوری اقتصاد در برابر مخاطرات اثرگذار است.

توسعه اجتماعی

توسعه اجتماعی عبارت است از افزایش توانایی جوامع انسانی برای مواجهه با پیچیدگی‌های محیطی‌ای که به مسأله‌ی بقای جوامع ارتباط می‌یابد (فاضلی و همکاران، ۱۳۹۲). به عبارتی توسعه اجتماعی اشاره به توانایی جامعه برای تأمین نیازهای اساسی شهروندان دارد. از طرفی توسعه اجتماعی معیاری است که اندازه گسترش روابط اجتماعی بین افراد جامعه را نشان می‌دهد و می‌تواند سبب عملکرد مؤثر نهادهای اقتصادی شود. از این‌رو توسعه اجتماعی با ایجاد گفتمان اجتماعی در اقتصاد سبب ارائه راه حل‌های مشارکتی برای اصلاح امور و روش عملکرد در مقابل تکانه‌ها می‌شود.

حکمرانی خوب

یکی از مباحث با اهمیت و جدید که از دهه ۱۹۸۰ به بعد در ادبیات توسعه مطرح شده، موضوع حکمرانی خوب است. این موضوع به ویژه در کشورهای در حال توسعه و در راستای استقرار و نهادینه‌سازی جامعه مدنی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار شده است. حکمرانی ایده نوینی است که به جای مفهوم حکومت مورد استفاده قرار می‌گیرد. طبق مفهوم فوق، تصمیم‌گیری‌های مربوط به شهر و کلان‌شهرها با اجماع کل صاحبان منافع دخیل در شهر صورت می‌گیرد (جعفری صمیمی و کاویان تلوری، ۱۳۹۴).

بانک جهانی، حکمرانی خوب را شیوه استفاده از قدرت در مدیریت منابع اقتصادی و اجتماعی کشور برای دستیابی به توسعه تعریف می‌کند. در این تعریف، مفهوم حکمرانی خوب به طور مستقیم به مدیریت فرایند توسعه می‌پردازد که شامل دو بخش خصوصی و عمومی است. به عبارتی حکمرانی شامل ظرفیت و کارکردهای بخش عمومی است و از طرفی قوانین و نهادهایی را برای هدایت بخش عمومی و خصوصی فراهم می‌کند. پاسخگویی نیز باید مورد توجه باشد که شامل پاسخگویی عملکرد اقتصادی است. به طور کلی می‌توان گفت حکمرانی یک فرایند محیط نهادی است که شهروندان میان خودشان و با نهاد اجتماعی و دولتی دارند که با یکدیگر در تعامل هستند (کميجانی و سلاطین، ۱۳۸۹). از این رو مفهوم حکمرانی خوب به عنوان یک نیروی محرکه برای شکل‌گیری مثبت رشد اقتصادی و توسعه اقتصادی و پایدار اقتصادی در سراسر جهان به طور کلی و به ویژه کشورهای در حال توسعه ظاهر شده است. مطالعات متعدد به این نتیجه رسیده‌اند که عملکرد خوب حکمرانی به طور قابل توجهی در دستیابی به رشد اقتصادی و توسعه اجتماعی در کشورهای مختلف کمک کرده است (حسن و زیب، ۲۰۲۱).

به منظور محاسبه و تعیین ابعاد مختلف حکمرانی خوب، بانک جهانی یکی از مؤسساتی است که شاخص حکمرانی خوب را با شش شاخص عمده تعریف می‌کند که عبارتند از: ثبات سیاسی، پاسخگویی و حق اظهار نظر، اثربخشی دولت، کیفیت مقررات، حاکمیت قانون و کنترل فساد.

کنترل فساد

در فرهنگ‌های لغات لاتین، فساد به معانی مختلفی تعریف شده است که برخی از آن‌ها عبارت است از: رفتار غیرقانونی توسط گروه قدرتمند، تحریک و وسوسه به خطا با ابزار غیرقانونی از جمله رشوه، فرآیندی که طی آن چیزی از کاربرد اصلی خود فاصله می‌گیرد و همچنین سوءاستفاده از اعتماد برای عملی غیرصادقانه.

فساد پدیده‌ای است که به میزان مختلف در همه کشورها وجود دارد و یکی از نگرانی‌های اصلی آن‌ها می‌باشد، چرا که برای فساد آثار تخریب‌کننده‌ای مترتب می‌شود. از این‌رو افزایش فعالیت‌های زیرزمینی در اقتصاد، اختلال در سرمایه‌گذاری بلندمدت داخلی و خارجی، افزایش هزینه معاملات تجاری، انحراف در استعدادهای و اولویت‌های اقتصادی کشور، به هدر رفتن منابع ملی، بی‌ثباتی سیاسی در کشور با روی کار آمدن افراد مفسد، دور شدن جامعه از عدالت و ایجاد فاصله طبقاتی با تخصیص و توزیع نادرست منابع و درآمدها از جمله نتایج زیانباری است که فساد در کشور به جای می‌گذارد (دقیقی اصل و همکاران، ۱۳۹۲). این در حالی است که یکی از مؤلفه‌هایی که با حکمرانی ارتباط بسیار نزدیکی دارد، فساد است. از طرفی کنترل فساد به عنوان یکی از شش شاخص حکمرانی خوب معرفی می‌شود. آنچه در شاخص کنترل فساد مدنظر قرار می‌گیرد این است که قدرت عمومی و دولتی تا چه حد مورد سوء استفاده و در خدمت تحقق منافع شخصی و خصوصی قرار می‌گیرد. این شاخص، هم فسادهای جزئی و کوچک و هم فسادهای بزرگ و کلان را شامل می‌شود. بر اساس این شاخص هر چه نظام سیاسی و دولت در تسخیر خواص و در خدمت منافع خصوصی باشد، نشان حکمرانی ضعیف و عکس آن بیانگر رتبه بالاتری از حکمرانی است (عرب یارمحمدی و اسماعیلی خوشمردان، ۱۳۹۹).

تاب‌آوری اقتصادی و حکمرانی خوب

یکی از مهمترین اساس ایجاد سیاست‌های مطلوب و کارآمد اقتصادی، حکمرانی خوب است که سبب موفقیت بیشتر کشورها در زمینه اقتصادی می‌شود. از این رو حکمرانی خوب به طور کلی به عنوان یک زیر بنای لازم برای یک اقتصاد کارآمد شناخته می‌شود (بورمن و همکاران، ۲۰۱۳). لذا با تأثیر کیفیت نهادها و حکمرانی خوب بر اقتصاد می‌توان از این طریق وضعیت تاب‌آوری اقتصادی کشور را بهبود بخشید. با اصلاحات نهادها و حرکت به سمت حکمرانی خوب می‌توان اثر شوک‌ها را کاهش داد. از این‌رو است که کوز (۱۹۶۰) مهم‌ترین کارکرد نهادها را کاهش نااطمینانی و هزینه‌های مبادله در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جوامع می‌داند. از سوی دیگر، یکی از استراتژی‌های مورد توافق نهادهای حاکمیت جهانی از جمله کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل برای ایجاد تاب‌آوری اقتصادی بهبود سیستم‌های حکمرانی است (اوسای، ۲۰۱۱).

1. Coase
2. Osei

در واقع حکمرانی خوب، توان دولت (به مفهوم عام) برای تهیه و اجرای سیاست‌های صحیح، احترام دولت و شهروندان به نهادهایی است که تعاملات اجتماعی و اقتصادی بین آنها را مدیریت می‌کند. مطابق با تعاریف ارائه شده از تاب‌آوری، یک سیستم مقاوم در مواجهه با مخاطرات، کارکرد خود را حفظ می‌کند. برای این منظور عوامل مناسب برای ایمنی سیستم و انعطاف در زنجیره تصمیم‌گیری در مواجهه با شرایط بحرانی لازم است. حکمرانی خوب به عنوان حاکمیت قانون و حقوق مالکیت از جمله مواردی است که برای حفظ کارکرد نظام اقتصادی و جلوگیری از وقوع بحران در شرایط مخاطره‌آمیز ضروری است. در صورت نبود حاکمیت قانون و نبود حمایت از حقوق مالکیت با وقوع یک مخاطره نامساعد به راحتی آشوب‌های اقتصادی و اجتماعی و ناآرامی در بازارها و کارکردها بوجود خواهد آمد. از این رو حکمرانی نامطلوب موجب افزایش آسیب‌پذیری اقتصاد است و حکمرانی خوب موجب تقویت تاب‌آوری اقتصادی است (جانی و ازوجی، ۱۳۹۳).

بریگوگلیو و همکاران بیان می‌کنند در حالی که آسیب‌پذیری از ویژگی‌های ذاتی و دائمی کشورها نشأت می‌گیرد اما در مقابل، تاب‌آوری اقتصاد، توانایی بوجود آمده (ظرفیت‌سازی) توسط خود کشورها را نشان می‌دهد و کسب این توانایی برای اقتصادهای آسیب‌پذیر ضروری است. تاب‌آوری اقتصادی در ارتباط با دولت و بکارگیری سیاست‌هایی برای مقابله با آسیب‌پذیری است. این در حالی است که آسیب‌پذیری ارتباطی به دولت ندارد. به همین دلیل، شاخص‌های کمی برای اندازه‌گیری آسیب‌پذیری طی زمان تغییرات زیادی ندارند، اما شاخص‌های مرتبط با تاب‌آوری اقتصادی طی زمان برای کشورها تغییر می‌کند و سیاست‌ها و کارایی دولت را در خصوص تاب‌آوری اقتصادی اندازه‌گیری می‌کند (همان، ۱۳۹۳). از این رو یکی از مهمترین عواملی که کشورها را در مهار و غلبه بر شوک‌ها و نوسانات خارجی یاری می‌دهد و وضعیت کشور را بهبود می‌بخشد، کارایی دولت و حکمرانی خوب است.

بدین صورت بریگوگلیو و همکاران در مقالات مختلف خود به نقش حکمرانی خوب در تاب‌آوری اقتصادی اشاره می‌کنند و معتقدند که حکمرانی خوب برای یک سیستم اقتصادی ضروری است تا درست عمل کند و در نتیجه تاب‌آور باشد. از طرفی حکومت به موضوعاتی مانند حاکمیت قانون و حقوق مالکیت ارتباط دارد و بدون وجود چنین مکانیسمی شوک‌های نامطلوب به آسانی منجر به ایجاد آشوب و هرج و مرج اقتصادی و اجتماعی خواهد شد و لذا آثار آسیب‌پذیری بدتر می‌شود. از طرف دیگر، حکمرانی خوب می‌تواند تاب‌آوری اقتصادی را تقویت کند.

تاب‌آوری اقتصادی و کنترل فساد

فساد نتیجه حکمرانی ضعیف قلمداد می‌شود به طوری که می‌تواند سیاست‌های سالم اقتصادی را تخریب و تضعیف کند. از این رو کشورهایی که با سطح فساد بالایی مواجه هستند، دارای بازده اقتصادی پایینی هستند و از طرفی فساد گسترده بر رشد و پیشرفت اقتصادی یک کشور تأثیر ویرانگری دارد.

فساد باعث کاهش سرمایه‌گذاری داخلی و سست شدن سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌شود و هزینه‌های تجارت را افزایش می‌دهد. به همین ترتیب، کارآفرینی را کاهش می‌دهد و همچنین می‌تواند بر رقابت برخی از شرکت‌ها تأثیر بگذارد. همینطور، فساد عملکرد اداری، ظرفیت و کارایی را کاهش می‌دهد، منجر به سوء استفاده از منابع کمیاب ملی می‌شود، امور دولت را از خدمات حیاتی مانند آموزش، بهداشت و پروژه‌های زیربنایی به سمت فعالیت‌های با کارایی کمتر سوق می‌دهد. این امر ظرفیت جمع‌آوری درآمد را تضعیف می‌کند و به ضعف مالی و مشکلات کلان اقتصادی کمک می‌کند. این مسئله همچنین منجر به افزایش فعالیت‌های اقتصادی غیررسمی یا زیرزمینی می‌شود. فساد همچنین مانع توسعه سیاسی می‌شود و حکمرانی خوب را تضعیف می‌کند، که ممکن است به زوال جدی سیاسی منجر شود و ثبات، دموکراسی و یکپارچگی ملی را تضعیف کند (اوسای، ۲۰۱۱). لذا آثار متعدد فساد بر فعالیت‌های یک کشور و تضعیف حکمرانی می‌تواند بر توانایی مقاومت اقتصاد در برابر شوک‌های نامطلوب اثر بگذارد و تاب‌آوری اقتصادی کشور را کاهش دهد.

از طرفی وزارت توسعه بین الملل انگلستان^۱ (۱۹۹۷) در گزارشی یکی از عواقب فساد را تأثیر غیر مستقیم اقتصادی می‌داند که با افزایش ناطمینانی و غیرقابل پیش بینی بودن هزینه‌ها برای سرمایه‌گذاران، رشد اقتصادی را محدود می‌کند. از این رو زمانی که شاخص فساد در سطح بالایی است، بر اساس نتایج تحقیقات خروج سرمایه بیش‌تر از تشکیل سرمایه در کشور است، به گونه‌ای که عموماً این کشورها همواره دارای مانده حساب سرمایه منفی هستند. در نتیجه انتظار بر این است که با افزایش شاخص فساد میزان خروج سرمایه افزایش و تاب‌آوری اقتصادی کاهش یابد (فرزین و همکاران، ۱۳۹۷).

در نهایت فساد می‌تواند با خنثی کردن تلاش‌های ملی با هدف نهادسازی برای حکمرانی خوب، سطح تاب‌آوری اقتصادی یک کشور را تضعیف کند. این در حالی است که ممکن است دولت‌ها برای مقابله با فساد درگیر طرح‌های جمع‌شوند و این تلاش‌ها با آثار فساد خنثی می‌شوند. شهروندان و واقفین بین‌المللی به کشورهایی که دارای شاخص‌ها و نمرات پایین در حکمرانی خوب هستند، اعتماد ندارند. منافع تجاری در جایی که بتوان "قواعد بازی" را نادیده گرفت و نتایج را نتوان پیش بینی کرد، کمتر احتمال سرمایه‌گذاری دارند (اوسای، ۲۰۱۱).

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های خارجی

بریگوگیو و همکاران (۲۰۰۶) با اشاره به معمای دشوار سنگاپور که این کشور در معرض شوک‌های خارجی زیادی قرار دارد و با این حال موفق به ثبت نرخ بالای رشد اقتصادی و سرانه تولید ناخالص داخلی بالا شده است، وجود عواملی که می‌تواند معایب مرتبط با چنین آسیب‌پذیری را جبران کند، با تاب‌آوری اقتصادی توضیح می‌دهند و آن را توانایی بازبایی یا تعدیل آثار منفی شوک‌های اقتصادی خارجی تعریف

می‌کنند. آن‌ها ارتباط بین آسیب‌پذیری و تاب‌آوری را با تولید سرانه را با روش رگرسیون حداقل مربعات معمولی برای ۸۶ کشور در دوره ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۳ بررسی کردند. نتیجه حاکی از آن بود که تاب‌آوری و آسیب‌پذیری به ترتیب اثر مثبت و منفی بر تولید سرانه داشته‌اند.

بریگولیو و همکاران (۲۰۰۹) ابتدا مطالعاتی که قبلاً درباره آسیب‌پذیری اقتصادی انجام شده را به طور خلاصه مرور می‌کنند و سعی در ارائه یک چارچوب مفهومی برای تعریف و اندازه‌گیری تاب‌آوری اقتصادی دارند. آنها برای اندازه‌گیری تاب‌آوری اقتصادی شاخص ترکیبی را معرفی می‌کنند که از چهار مؤلفه ثبات اقتصاد کلان، حکمرانی خوب، توسعه اجتماعی، کارایی بازار اقتصاد خرد تشکیل شده است. آن‌ها با استفاده از این شاخص که از میانگین وزنی متغیرها به دست می‌آید، تاب‌آوری اقتصادی را برای ۸۶ کشور در دوره ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۳ محاسبه کردند.

اوسای (۲۰۱۱) سعی می‌کند رابطه احتمالی بین فساد و تاب‌آوری اقتصادی یا فقدان آن را بررسی کند. در این راستا، او با تأکید بر ارتباط نظری بین تاب‌آوری اقتصادی و فساد، و در نهایت رشد و توسعه اقتصادی، به تعریف و تأثیر فساد پرداخته است. شواهد تجربی ارائه شده نشان می‌دهد که رابطه منفی بین تاب‌آوری اقتصادی و فساد وجود دارد لذا که کشورهای که مایل به بهبود حاکمیت اقتصادی خود هستند، باید سیاست‌ها و نهادهای مناسب برای مبارزه با فساد تهیه کنند تا دولت‌ها بتوانند اقدامات پیشگیرانه‌ای را برای کاهش وقوع فساد انجام دهند.

هگرتی^۱ (۲۰۱۱) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر جریان‌های سرمایه بین‌المللی بر نوسانات کلان اقتصادی می‌پردازد. وی به این منظور شواهد سری زمانی چهار اقتصاد نوظهور مکزیک، آفریقای جنوبی، روسیه و برزیل را با استفاده از ابزارهای واکنش به ضربه و تجزیه واریانس طی سال‌های ۱۹۹۶-۲۰۰۹ بررسی کرد. با توجه به نظریه‌های اقتصادی که رابطه مستقیم بین جهانی شدن و کاهش نوسانات کلان اقتصادی را نشان می‌داد، مطالعه تجربی مزبور نیز نشان داد که جهانی شدن از کانال سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی قادر به کاهش نوسانات کلان اقتصادی است.

بریگولیو و ولا^۲ (۲۰۱۶)، به بررسی ارتباط بین باز بودن تجارت و نوسانات اقتصادی می‌پردازند. آن‌ها با توجه به این که انتظار می‌رود وابستگی زیاد کشورها سبب تأثیرپذیری از شوک‌های خارجی شود، این رابطه را با روش رگرسیون و با استفاده از الگوی داده‌های تابلویی برای ۱۷۲ کشور طی سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۱۴ آزمون می‌کنند. تجزیه و تحلیل الگوی داده‌های تابلویی، نشان داد که باز بودن تجارت منجر به نوسانات رشد اقتصادی می‌شود، اما حاکمیت خوب می‌تواند این اثر را کاهش دهد و حتی معکوس کند.

ژولز و همکاران^۳ (۲۰۱۸) بررسی می‌کنند که کدام ویژگی‌های ساختاری بیشتر برای تاب‌آوری اقتصادی یک کشور اهمیت دارد. این امر با مقایسه ظرفیت جذب و بازیابی از شوک‌های رایج

1. Hegerty
2. Briguglio & Vella
3. Jolles et al.

در سراسر کشورهای عضو منطقه یورو در دوره زمانی ۱۹۹۸-۲۰۱۵ و به روش اقتصادسنجی داده‌های تابلویی انجام می‌شود. هدف مطالعه مزبور شناسایی مجموعه‌ای از عوامل تا حد امکان متنوع و خاص به منظور هدایت اقدامات سیاستی آینده است. نتایج نشان داد که عوامل مرتبط با عملکرد خوب بازارها بیشترین اهمیت را دارند. به عنوان مثال ایجاد محیط‌هایی که کارآفرینی را تقویت می‌کند و توانایی سازگاری و بهبود را در برابر شوک‌های خارجی افزایش می‌دهد. همچنین به نظر می‌رسد برخی عوامل ساختاری مانند باز بودن اقتصادی تأثیر متفاوتی بر ظرفیت جذب شوک و ظرفیت بازیابی در مواجهه با یک شوک معمولی دارند.

اپرا و همکاران^۱ (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای به تحلیل تاب‌آوری اقتصادی مناطق هفت کشور اروپای شرقی (بلغارستان، مجارستان، کرواسی، جمهوری چک، رومانی، اسلواکی و اسلوانی) در طول دوره بحران مالی (۲۰۰۷ تا ۲۰۱۴) و عوامل اصلی تعیین‌کننده آن می‌پردازد. روش انتخاب شده در مطالعه مزبور شامل دو مرحله است. مرحله اول، ایجاد شاخص تاب‌آوری و شاخص بازیابی به عنوان متغیرهای وابسته. مرحله دوم، تحلیل رگرسیون OLS است. نتایج نشان می‌دهد که عوامل تعیین‌کننده تاب‌آوری برای مناطق مورد مطالعه مربوط به اندازه بخش تولید، خدمات و مدیریت دولتی، کارآفرینی و سرمایه انسانی است که توسط آموزش عالی ارائه می‌شود. کشاورزی و جمعیت شهری تأثیر قابل توجهی بر تاب‌آوری منطقه‌ای ندارند.

لی و همکاران^۲ (۲۰۲۲) در پژوهشی تاب‌آوری اقتصادی ۵۲ اقتصاد را بر اساس ۱۶ شاخص در سه بعد (شامل دولت، بنگاه‌ها و مردم) ارزیابی می‌کنند و با استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها (DEA) نمرات خروجی‌های تجمیع شده آنها را برای اندازه‌گیری و مقایسه تاب‌آوری اقتصادی آنها طی دوره همه‌گیری COVID-19 محاسبه می‌کنند. نتایج ارزیابی نشان می‌دهد که ۲۳ مورد از این اقتصادها جایی برای بهبود بیشتر در عملکرد کلی تاب‌آوری اقتصادی در آن زمان نداشتند. در همین حال، مقاله مزبور این ایده را تأیید می‌کند که ساخت یک شاخص تاب‌آوری اقتصادی نسبت به شاخص رقابت‌پذیری جهانی IMD و شاخص رقابت‌پذیری جهانی WEF در ارزیابی تاب‌آوری اقتصادی آن اقتصادها در طول همه‌گیری COVID-19 مناسب‌تر است.

وانگ و لی^۳ (۲۰۲۲)، در مطالعه‌ای عوامل تعیین‌کننده تاب‌آوری اقتصادی منطقه‌ای در بحران اقتصادی را مورد بررسی قرار می‌دهند. این مطالعه که عوامل تعیین‌کننده تاب‌آوری اقتصادی منطقه‌ای را در ۲۸۴ شهر چین از سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۸ مطالعه می‌کند، با مدل رگرسیون لجستیک چند سطحی ایجاد شد، که تفاوت آثار استانی را بر عملکرد منطقه در طول بحران اقتصادی پیدا می‌کند. بر این اساس تاب‌آوری اقتصادی منطقه‌ای به طور قابل توجهی تحت تأثیر مسیرهای استانی، اندازه اقتصاد و منابع است. از طرفی

1. Oprea *et al.*
2. Lee *et al.*
3. Wang & Li

پنج عامل مهم برای تاب‌آوری اقتصادی وجود دارد از جمله نابرابری درآمد، نوآوری، مداخله دولت، سرمایه انسانی و توسعه مالی.

پژوهش های داخلی

جانی و ازوجی (۱۳۹۳) در گزارشی، اقتصاد ایران را از منظر مفاهیم آسیب پذیری تحلیل کرده و نشان دادند که برخی از مشکلات به صورت ساختاری نهادینه شده است که باعث شکننده شدن، ناکارآمد شدن و کاهش بهره‌وری اقتصاد ایران شده است. در گزارش آنان، برای تحقق اقتصاد مقاومتی، نیاز به مقدمات و الزاماتی است که از جمله آن‌ها افزایش کارایی نهادهای سطح کلان، ثبات و همگرایی سیاسی، حکمرانی خوب و کارایی دولت در اجرای باکیفیت قوانین است و این الزامات منجر به حفظ کارکرد بازار و تاب‌آوری اقتصادی می‌شود.

لاجوردی و ابونوری (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای با به‌کارگیری الگوی داده‌های تابلویی برای هفت کشور منتخب ایران، مصر، عربستان سعودی، امارات، قزاقستان، ترکیه و پاکستان در طی سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۳ به بررسی رابطه بین تولید ناخالص داخلی و شاخص تاب‌آوری و آسیب‌پذیری اقتصادی به تفکیک هر کشور پرداختند. نتایج پژوهش مذکور نشان می‌دهد که بین تولید ناخالص داخلی و تاب‌آوری اقتصادی رابطه مستقیم وجود دارد.

عزیزی و خورسندی (۱۳۹۵) در پژوهشی به این مسئله می‌پردازند که درجه آسیب‌پذیری اقتصاد علاوه بر این که ناشی از خصوصیات ساختاری اقتصاد است، بسیار می‌تواند تحت تأثیر سیاست‌گذاری‌های اقتصادی و نحوه حکمرانی در اقتصاد باشد. در این راستا، از برآورد دو رگرسیون داده‌های تابلویی برای سال‌های ۲۰۰۹ - ۲۰۱۱ استفاده نموده‌اند. رگرسیون اول شامل ۱۸۳ کشور جهان و رگرسیون دوم شامل ایران و ۲۴ کشور دیگر جهان با جمعیتی بالای ۵۰ میلیون نفر است. نتایج حاصل از هر دو رگرسیون، نشان می‌دهد که حکمرانی خوب اثر منفی و معنی‌دار بر میزان آسیب‌پذیری اقتصادی کشورها دارد. بنابراین، نتایج بیانگر آن است که کشوری که دارای حکمرانی بهتر است، می‌تواند با اتکاء به مکانیزم‌ها، فرایندها و نهادهای کارای خود، درجه آسیب‌پذیری را کاهش دهد.

ارشادی یامچی (۱۳۹۵) در پژوهشی به بررسی تأثیر درآمدهای نفتی بر تاب‌آوری اقتصادی در کشورهای منتخب در بازه زمانی ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۴ و با روش الگوی داده‌های تابلویی می‌پردازد. وی برای اندازه‌گیری تاب‌آوری اقتصادی از شاخص بریگو گلیو استفاده کرده است. همچنین در مطالعه مزبور متغیرهای مستقل تأثیرگذار بر تاب‌آوری اقتصادی ثبات سیاسی، آزادی اقتصادی، اندازه دولت و شاخص فلاکت در نظر گرفته شده است. نتایج نشان می‌دهد در مدل اثرات ثابت از نوع زمان، کشورهایی که در آنها سهم درآمدهای نفتی از درآمد ملی بیشتر است، تاب‌آوری اقتصادی کمتری دارند و بالعکس. همچنین در مدل اثرات ثابت مقطع نشان داده شده است که کشورهای با درآمدهای نفتی بالاتر، طی زمان توانسته‌اند تاب‌آوری خود را ارتقاء دهند.

سهیلی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان "اثر ثبات سیاسی بر تاب‌آوری اقتصادی"، به بررسی این رابطه برای کشورهای درحال توسعه و توسعه‌یافته در محدوده زمانی ۱۹۹۶ - ۲۰۱۴ با استفاده از الگوی

خودبازگشت برداری از نوع داده‌های تابلویی می‌پردازد. نتایج پژوهش مزبور نشان می‌دهد که متغیرهای ثبات سیاسی، بازبودن سیاسی، رانت منابع طبیعی و باز بودن اقتصادی با میزان تاب آوری اقتصادی رابطه مستقیم و معنی‌داری دارد و همچنین متغیر بازبودن اجتماعی با میزان تاب‌آوری اقتصادی دارای رابطه معنی‌داری نیست.

شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای تأثیر ابعاد سه گانه جهانی شدن (اقتصادی، اجتماعی و سیاسی) و توسعه دانش و مؤلفه‌های آن را بر تاب‌آوری اقتصادی منتخب کشورهای در حال توسعه تولیدکننده نفت طی دوره زمانی ۲۰۰۷-۲۰۱۵ با استفاده از الگوی اقتصادسنجی حداقل مربعات کاملاً اصلاح شده (FMOLS) بررسی کردند. نتایج آنان حاکی از این است که توسعه دانش، مؤلفه‌های آن و ابعاد سه‌گانه جهانی شدن بر تاب‌آوری اقتصادی اثر مثبت دارد.

غفاری فرد و همکاران (۱۴۰۱) مطالعه‌ای را با هدف محاسبه تاب‌آوری اقتصادی و بررسی عوامل مؤثر بر آن انجام دادند. در مطالعه مزبور اثر درآمدهای نفتی، ثبات سیاسی و اقتصادی بر تاب‌آوری اقتصادی کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی در دوره ۲۰۰۸-۲۰۱۸ با روش حداقل مربعات معمولی کاملاً اصلاح شده (FMOLS) و پویا (DOLS) مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج پژوهش بیانگر آن است که درآمدهای نفتی در بلندمدت بر تاب‌آوری اقتصادی کشورها اثر مثبت و معنی‌داری دارد. همچنین وجود ثبات سیاسی و اقتصادی همراه با کنترل تورم و کاهش بیکاری در اقتصاد به عنوان سایر عوامل مؤثر بر تاب‌آوری کشورهای منتخب اسلامی شناسایی شده است.

پور متقی آلمانی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی تأثیر جذب سرریز فناوری و جهانی شدن بر تاب‌آوری اقتصادی طی دوره زمانی ۲۰۰۷-۲۰۱۶ با استفاده از داده‌های پنل و به روش گشتاورهای تعمیم یافته (GMM) می‌پردازند. کشورهای منتخب در این مطالعه استرالیا، کانادا، کلمبیا، مصر، اندونزی، ایران، قزاقستان، هلند، نیجریه، نروژ، قطر، روسیه، سنگاپور، انگلستان و آمریکا هستند. نتایج نشان دهنده تأثیر مثبت جذب سرریز فناوری بر تاب‌آوری اقتصادی از دو کانال واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و همچنین تأثیر مثبت و معنی‌دار جهانی شدن بر تاب‌آوری اقتصادی است.

شاه‌آبادی و همکاران (۱۴۰۱) در تحقیقی به بررسی تأثیر کارایی بازار کالا، کارایی بازار کار و کارایی بازار مالی بر تاب‌آوری اقتصادی در دو گروه از کشورهای منتخب در حال توسعه و توسعه یافته طی دوره ۲۰۱۴-۲۰۱۸ پرداختند. بدین منظور، مدل پژوهش با رویکرد داده‌های تابلویی و به روش گشتاورهای تعمیم یافته در دو حالت به تفکیک دو گروه از کشورهای منتخب برآورد شده است. نتایج حاکی از این است که کارایی بازار کالا، کارایی بازار کار و کارایی بازار مالی بر تاب‌آوری اقتصادی در هر دو گروه از کشورهای منتخب تأثیر مثبت و معنی‌داری دارند. همچنین تأثیر متغیرهای کنترلی کیفیت نهادی و نوآوری بر تاب‌آوری اقتصادی در هر دو گروه از کشورهای منتخب مثبت و معنی‌دار است.

بنابراین اگر چه مطالعات موجود به برخی از عوامل اثرگذار بر تاب‌آوری اقتصادی پرداخته‌اند اما به عوامل ساختاری و سیاسی اثرگذار بر تاب‌آوری اقتصادی به صورت مطالعه بین‌کشوری و تجربی توجه نشده است. به خصوص در هیچ مطالعه داخلی و خارجی اثر حکمرانی خوب و کنترل فساد بر تاب‌آوری اقتصادی به صورت مطالعه بین‌کشوری بررسی نشده است. از طرفی شواهد و مطالعات مختلف نشان‌دهنده این است که عمده کشورهای دارای رانت منابع طبیعی، دارای درجه‌ای از فساد هستند. لذا این پژوهش با در نظر گرفتن کشورهای صادرکننده نفت که دارای رانت منابع طبیعی هستند، بر اساس شاخص کنترل فساد پایین‌تر از متوسط جهانی، کشورهای همگن را انتخاب کرده است و از این‌رو اثر حکمرانی خوب و به طور ویژه کنترل فساد بر تاب‌آوری اقتصادی بررسی شده است.

روش‌شناسی و داده‌های پژوهش

مدل پژوهش

مطالعه حاضر به منظور بررسی تأثیر حکمرانی خوب بر تاب‌آوری اقتصادی با تمرکز بر کنترل فساد، با استفاده از الگوی داده‌های تابلویی برای ۱۴ کشور صادرکننده نفت در بازه زمانی ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۸ انجام شد. با در نظر گرفتن نوآوری عمده این پژوهش که تمرکز ویژه به کنترل فساد به عنوان یک متغیر اثرگذار بر تاب‌آوری اقتصادی بوده است، کشورهای صادرکننده نفت با معیار کنترل فساد پایین‌تر از متوسط جهانی انتخاب و همگن شدند. از این‌رو با توجه به مبانی نظری پژوهش و پیشینه مطالعات شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۸)، سهیلی (۱۳۹۷)، لاجوردی و ابونوری (۱۳۹۴) و اوسای (۲۰۱۱) بیان شده مدل این پژوهش به صورت زیر است:

$$RSI_{it} = C + a_1 GGOV_{it} + a_2 PS_{it} + a_3 SGL_{it} + a_4 PGL_{it} + a_5 EGL_{it} + a_6 GDP_{it} + u_{it} \quad (1)$$

$$RSI_{it} = C + a_1 CC_{it} + a_2 PS_{it} + a_3 SGL_{it} + a_4 PGL_{it} + a_5 EGL_{it} + a_6 GDP_{it} + u_{it} \quad (2)$$

که در مدل‌های فوق u_{it} بیانگر جزء اخلاص، RSI_{it} ، $GGOV_{it}$ ، CC_{it} ، PS_{it} ، SGL_{it} ، PGL_{it} ، EGL_{it} و GDP_{it} به ترتیب تاب‌آوری اقتصادی، حکمرانی خوب، کنترل فساد، ثبات سیاسی، جهانی شدن اجتماعی، جهانی شدن سیاسی، جهانی شدن اقتصادی و تولید ناخالص داخلی را برای مقطع t ام و دوره زمانی t ام نشان می‌دهد.

۱. با عنایت به گستره زیاد متغیرهای پژوهش، برخی از متغیرها از جمله تورم و بدهی دولت مرکزی از سال ۲۰۱۸ به بعد برای کشورهای نظیر ونزوئلا محدود است. لذا بازه زمانی این پژوهش از سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۸ در نظر گرفته شده است.

جدول ۱. شرح متغیرهای پژوهش

منبع	تعریف	متغیر
بانک جهانی، مؤسسه فریزر، ^۱ UNDP، صندوق بین المللی پول ^۲	تاب آوری اقتصادی	RSI
بانک جهانی	حکمرانی خوب	GGOV
بانک جهانی	کنترل فساد	CC
بانک جهانی	ثبات سیاسی	PS
مؤسسه اقتصادی KOF سوئیس	جهانی شدن اجتماعی	SGL
مؤسسه اقتصادی KOF سوئیس	جهانی شدن سیاسی	PGL
مؤسسه اقتصادی KOF سوئیس	جهانی شدن اقتصادی	EGL
بانک جهانی	درصد رشد سالانه تولید ناخالص داخلی	GDP

منبع: یافته های پژوهش

در پژوهش حاضر به دلیل وجود مشکل همخطی و مخدوش شدن نتایج در حالت بررسی همزمان حکمرانی خوب و کنترل فساد در یک مدل، جهت پرهیز از همخطی، اثر دو متغیر مذکور در دو مدل جداگانه بر تاب آوری اقتصادی برآورد شده است. در مدل اول (۱) حکمرانی خوب، ثبات سیاسی، جهانی شدن اجتماعی، جهانی شدن سیاسی، جهانی شدن اقتصادی و تولید ناخالص داخلی به عنوان متغیرهای مستقل و تاب آوری اقتصادی متغیر وابسته است. از طرفی در مدل دوم (۲) کنترل فساد جایگزین حکمرانی خوب به عنوان متغیر مستقل شده است. لذا تفاوت مدل اول و دوم در متغیر مستقل حکمرانی خوب و کنترل فساد است. از طرف دیگر، متغیرهای کنترلی استفاده شده در این پژوهش برگرفته از مبانی نظری و پیشینه های تجربی از جمله شاه آبادی و همکاران (۱۳۹۸)، سهیلی (۱۳۹۷) و لاجوردی و ابونوری (۱۳۹۴) است.

محاسبه شاخص تاب آوری اقتصادی

طبق مطالعات بریگوگلیو و همکاران به منظور محاسبه شاخص تاب آوری اقتصادی، دو گام اصلی باید برداشته شود. در گام اول، به دلیل یکسان نبودن مقیاس محاسبه هر یک از اجزاء و متغیرها نیاز است که به استانداردسازی آنها پرداخته شود به طوری که تمام داده ها عددی بین صفر و یک را اختیار می کنند. بدین منظور از رابطه (۳) استفاده می شود:

$$XS_{ij} = (X_{ij} - \text{Min } X_j) / (\text{Max } X_j - \text{Min } X_j) \quad (3)$$

1. Fraser Institute
2. United Nations Development Program
3. International Monetary Fund

که در آن مقدار مشاهده استاندارد شده برای کشور i از مؤلفه j ، X_{ij} مقدار واقعی مؤلفه j برای کشور i و $\text{Max}X_j - \text{Min}X_j$ حداقل و حداکثر مقادیر همان مشاهدات برای مؤلفه j را نشان می‌دهند. البته در مورد متغیرهایی مثل شاخص فلاکت و بدهی دولت مرکزی که با ثبات کلان اقتصادی و در نهایت تاب‌آوری اقتصادی رابطه عکس دارد، ابتدا باید معکوس سازی شود و سپس از معادله (۳) استفاده شود. در غیر این صورت بهترین مقدار یعنی عدد یک به کشوری تعلق می‌گیرد که بالاترین مقدار از نظر شاخص فلاکت و بدهی دولت را دارد که صحیح نیست.

در گام دوم، ابتدا بین متغیرهای هر زیرشاخص و سپس بین ۴ زیرشاخص اصلی، میانگین ساده با وزن برابر گرفته می‌شود تا شاخص تاب‌آوری اقتصادی به دست بیاید. عددی که حاصل می‌شود بین صفر و یک خواهد بود و هر چه این عدد به یک نزدیک‌تر باشد به معنی بهتر بودن شاخص تاب‌آوری اقتصادی و تاب‌آور بودن آن اقتصاد است و از طرفی هر چه این عدد به صفر نزدیک‌تر باشد به معنی تاب‌آوری پایین اقتصاد است.

جدول ۲. مقادیر شاخص تاب‌آوری اقتصادی کشورهای منتخب صادرکننده نفت طی سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۸

رتبه	سال کشور	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	متوسط
۱	عمان	۰/۶۶۴	۰/۶۶۷	۰/۶۷۵	۰/۶۸۹	۰/۷۰۲	۰/۶۹۳	۰/۷۲۱	۰/۷۲۵	۰/۷۳۳	۰/۶۴۹	۰/۶۳۷	۰/۶۴۱	۰/۶۷۹	۰/۶۸۳
۲	کویت	۰/۷۱۸	۰/۷۰۱	۰/۶۹۵	۰/۶۸۸	۰/۶۷۱	۰/۶۷۷	۰/۶۹۴	۰/۷۰۱	۰/۶۷۲	۰/۶۲۳	۰/۶۰۴	۰/۵۹۹	۰/۶۵۴	۰/۶۶۹
۳	عربستان	۰/۶۰۱	۰/۶۱۷	۰/۶۳۳	۰/۶۱۴	۰/۶۴۰	۰/۶۳۰	۰/۶۸۱	۰/۶۹۲	۰/۷۱۲	۰/۶۰۶	۰/۶۱۰	۰/۶۲۲	۰/۶۱۸	۰/۶۳۷
۴	مکزیک	۰/۵۷۷	۰/۵۷۰	۰/۵۶۰	۰/۵۶۳	۰/۵۷۲	۰/۵۷۵	۰/۵۸۸	۰/۵۸۴	۰/۵۶۶	۰/۵۸۰	۰/۵۷۸	۰/۵۶۷	۰/۵۷۵	۰/۵۷۳
۵	کلمبیا	۰/۵۰۲	۰/۵۱۷	۰/۵۲۵	۰/۵۲۵	۰/۵۵۴	۰/۵۷۶	۰/۵۷۹	۰/۵۹۰	۰/۵۹۳	۰/۵۸۹	۰/۵۹۲	۰/۵۹۶	۰/۵۹۶	۰/۵۶۴
۶	آذربایجان	۰/۴۹۲	۰/۵۲۹	۰/۵۶۰	۰/۵۶۷	۰/۵۴۷	۰/۵۳۹	۰/۵۵۰	۰/۵۵۴	۰/۵۵۴	۰/۵۱۶	۰/۵۰۶	۰/۵۳۰	۰/۵۷۴	۰/۵۴۰
۷	روسیه	۰/۴۹۳	۰/۴۹۵	۰/۴۹۶	۰/۴۹۳	۰/۵۰۹	۰/۵۱۴	۰/۵۳۸	۰/۵۳۵	۰/۵۳۶	۰/۵۲۴	۰/۵۳۵	۰/۵۵۵	۰/۵۷۲	۰/۵۲۳
۸	اکوادور	۰/۴۷۴	۰/۴۹۱	۰/۴۷۳	۰/۴۷۸	۰/۴۹۴	۰/۵۰۲	۰/۵۲۲	۰/۵۴۷	۰/۵۲۰	۰/۵۲۹	۰/۵۴۲	۰/۵۶۴	۰/۵۸۶	۰/۵۱۷
۹	برزیل	۰/۴۵۷	۰/۴۶۸	۰/۴۷۹	۰/۴۸۸	۰/۵۱۳	۰/۵۰۹	۰/۵۱۰	۰/۵۱۴	۰/۵۰۴	۰/۴۷۹	۰/۴۷۲	۰/۴۸۱	۰/۴۸۵	۰/۴۸۹
۱۰	گابن	۰/۴۶۴	۰/۴۵۷	۰/۴۷۶	۰/۴۷۰	۰/۴۸۲	۰/۴۸۰	۰/۴۷۱	۰/۴۷۰	۰/۴۶۸	۰/۴۵۲	۰/۴۴۸	۰/۴۵۳	۰/۴۵۷	۰/۴۶۵
۱۱	الجزایر	۰/۴۷۴	۰/۴۶۸	۰/۴۶۸	۰/۴۴۵	۰/۴۴۸	۰/۴۶۰	۰/۴۵۴	۰/۴۶۴	۰/۴۶۲	۰/۴۴۰	۰/۴۳۴	۰/۴۳۹	۰/۴۵۳	۰/۴۵۵
۱۲	ایران	۰/۴۴۵	۰/۴۳۱	۰/۴۴۱	۰/۴۰۳	۰/۳۹۲	۰/۴۰۱	۰/۴۱۲	۰/۴۱۲	۰/۴۱۲	۰/۴۵۴	۰/۴۵۴	۰/۴۸۶	۰/۴۶۳	۰/۴۳۷
۱۳	نیجریه	۰/۳۵۲	۰/۳۵۶	۰/۳۵۸	۰/۳۳۲	۰/۳۱۴	۰/۳۳۵	۰/۳۲۸	۰/۳۵۴	۰/۳۵۴	۰/۳۵۹	۰/۳۶۹	۰/۳۸۲	۰/۳۸۰	۰/۳۵۲

رتبه	سال کشور	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	متوسط
۱۴	ونزوئلا	۰/۳۹۸	۰/۳۸۶	۰/۳۸۶	۰/۴۰۰	۰/۳۴۹	۰/۳۶۹	۰/۳۵۳	۰/۳۱۶	۰/۳۰۴	۰/۲۷۱	۰/۲۸۶	۰/۲۵۸	۰/۲۴۲	۰/۳۳۲
	میانگین در هر سال	۰/۵۰۸	۰/۵۱۱	۰/۵۱۶	۰/۵۱۱	۰/۵۱۳	۰/۵۱۹	۰/۵۲۹	۰/۵۳۱	۰/۵۰۵	۰/۵۰۷	۰/۵۱۲	۰/۵۲۴	۰/۵۱۷	

منبع: یافته‌های پژوهش

در جدول (۲) داده‌های مربوط به شاخص تاب‌آوری اقتصادی کشورهای منتخب صادرکننده نفت در دوره زمانی ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۸ قرار داده شده است. طبق این یافته‌ها کشورهای عمان، کویت و عربستان بیشترین متوسط مقادیر تاب‌آوری اقتصادی در دوره بررسی را به میزان ۰/۶۸۳، ۰/۶۶۹ و ۰/۶۳۷ به خود اختصاص داده‌اند. از طرفی سه کشور ایران، نیجریه و ونزوئلا با مقادیر ۰/۴۳۷، ۰/۳۵۲ و ۰/۳۳۲ کمترین متوسط مقادیر تاب‌آوری اقتصادی در دوره بررسی را دارا هستند. همانطور که در جدول (۱) مشخص است، در سال ۲۰۱۳ میانگین تاب‌آوری اقتصادی بین تمام کشورهای منتخب صادرکننده نفت بیشترین مقدار و در سال ۲۰۱۵ کمترین مقدار بوده است.

محاسبه شاخص حکمرانی خوب

در پژوهش حاضر تحلیل عاملی به جهت استخراج داده‌های شاخص حکمرانی خوب استفاده شد. بر این اساس زیر شاخص‌های کنترل فساد، ثبات سیاسی، اثربخشی دولت، حاکمیت قانون، پاسخگویی و کیفیت قانون گذاری به منظور استخراج شاخص حکمرانی خوب به کار برده شد. از این رو نتیجه آزمون KMO مربوط به این داده‌ها عدد ۰/۷۳۳ شد که در جدول (۳) آمده است. لذا داده‌های مربوط به زیر شاخص‌های حکمرانی خوب، جهت ایجاد این شاخص و انجام تحلیل عاملی، خوب است. از طرفی آزمون بارتلت که عاملی بودن داده‌ها را نشان می‌دهد، دارای سطح احتمال زیر ۰/۰۵ است و توانایی عاملی بودن داده‌ها تأیید می‌شود.

جدول ۳. نتایج آزمون KMO و بارتلت

آزمون KMO	آماره	درجه آزادی	سطح احتمال خطا
۰/۷۳۳			
	۸۸۸/۵۶۷		
		۱۵	
			۰/۰۰۰

منبع: محاسبات پژوهش

جدول (۴)، نتایج داده‌های حکمرانی خوب از روش تحلیل عاملی را برای کشورهای مورد مطالعه در بازه ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۸ نشان می‌دهد. طبق یافته‌ها کشورهای عمان، کویت و عربستان بیشترین متوسط مقادیر حکمرانی خوب در دوره بررسی را به خود اختصاص داده‌اند. از طرفی سه کشور ایران، نیجریه و ونزوئلا کمترین متوسط مقادیر حکمرانی خوب در دوره بررسی را دارا هستند.

جدول ۴. داده های شاخص حکمرانی خوب کشورهای منتخب صادرکننده نفت بین سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۸

رتبه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴
کشور	عمل	کویت	عمان	نروژ	مکزیک	کلمبیا	گن	روسیه	اندونزی	اکوادور	لجزیره	ایران	نمبره	ونزولا
میانگین	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
۲۰۰۶	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
۲۰۰۷	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
۲۰۰۸	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
۲۰۰۹	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
۲۰۱۰	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
۲۰۱۱	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
۲۰۱۲	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
۲۰۱۳	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
۲۰۱۴	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
۲۰۱۵	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
۲۰۱۶	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
۲۰۱۷	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
۲۰۱۸	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵
میانگین	۱۸۳۳	۱۷۹۳	۱۶۰۴	۱۶۵۲	۱۷۱۶	۱۶۵۵	۱۶۵۸	۱۶۳۴	۱۶۰۹	۱۷۳۳	۱۶۶۴	۱۶۹۰	۱۶۷۱	۱۶۳۵

منبع: محاسبات پژوهش

یافته‌های پژوهش

آزمون‌ها و برآورد مدل اول

در مدل اول این پژوهش متغیرهای مستقل شامل حکمرانی خوب، ثبات سیاسی، جهانی شدن اقتصادی، جهانی شدن سیاسی، جهانی شدن اجتماعی و تولید ناخالص داخلی است. از این رو آزمون‌های تشخیصی مربوط به داده‌های تابلویی و برآورد الگو در مدل اول انجام می‌شود.

آزمون F چاو^۱

این آزمون به جهت تشخیص ترکیبی و یا تابلویی بودن روش برآورد داده‌ها است. فرضیه صفر این آزمون بیانگر روش داده‌های ترکیبی و فرضیه مقابل آن نشان‌دهنده الگوی داده‌های تابلویی با اثرات ثابت است. همانطور که در جدول زیر مشخص است در مدل اول پژوهش سطح احتمال آزمون F پایین تر از ۰/۰۵ است و در نتیجه روش برآورد داده‌ها به صورت تابلویی است.

جدول ۵. نتایج آزمون F چاو مدل اول

سطح احتمال خطا	درجه آزادی	آماره آزمون
۰/۰۰۰	(۱۳، ۱۶۲)	۱۶/۹۴۹

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج آزمون‌های یک جانبه و یا دو جانبه بودن الگوی داده‌های تابلویی

از آزمون‌های خانواده بروش - پاگان شامل بروش - پاگان، هوندا^۲، کینگ و وو^۳، SLM و GHM^۴ مبتنی بر الگوی اثرات تصادفی و نیز آزمون FANOVA مبتنی بر الگوی اثرات ثابت جهت تشخیص یک جانبه بودن یا دو جانبه بودن الگوی داده‌های تابلویی استفاده می‌شود. نتایج آزمون‌های مربوط به تشخیص یک-جانبه و یا دو جانبه مدل اول در جدول (۶) آورده شده است. طبق این نتایج در مدل اول، اثرات یک جانبه مقطع تأیید می‌شود.

1. Chow
2. Breusch-Pagan
3. Honda
4. King & Wu
5. Standardized LM
6. Gourieroux, Holly and Monfort

جدول ۶. نتایج آزمون های یک جانبه و یا دو جانبه بودن مدل داده های تابلویی مدل اول

آزمون	$H_0^a = 0\sigma_\mu^2$	$H_0^b = 0\sigma_\lambda^2$	$H_0^c = \sigma_\lambda^2 = 0\sigma_\mu^2$	$H_0^d > 0\sigma_\mu^2 = 0; \sigma_\lambda^2$	$H_0^e > 0\sigma_\lambda^2 = 0; \sigma_\mu^2$
BP	۱۶۹/۷۶۳ (۰/۰۰۰)	۰/۶۴۵ (۰/۴۲۱)	۱۷۰/۴۲۹ (۰/۰۰۰)	-	-
HO	۱۳/۰۲۹ (۰/۰۰۰)	-۰/۸۰۳ (۰/۷۸۹)	۸/۶۴۵ (۰/۰۰۰)	-	-
KW	۱۳/۰۲۹ (۰/۰۰۰)	-۰/۸۰۳ (۰/۷۸۹)	۸/۴۴۷ (۰/۰۰۰)	-	-
SLM	۱۷/۶۷۲ (۰/۰۰۰)	-۰/۶۳۸ (۰/۷۳۸)	-	-	-
GHM	-	-	۱۶۹/۷۶۳ (۰/۰۰۰)	-	-
FANOVA	۱۶/۹۴۹ (۰/۰۰۰)	۰/۷۱۸ (۰/۷۳۱)	۱۰/۵۲۰ (۰/۰۰۰)	۱۸/۶۳۴ (۰/۰۰۰)	۲/۰۸۲ (۰/۰۲۱)

منبع: یافته های پژوهش

آزمون هاسمن

یکی دیگر از آزمون هایی که در الگوی داده های تابلویی استفاده می شود، آزمون هاسمن است که به جهت تشخیص نوع روش برآورد از منظر روش اثرات ثابت و یا اثرات تصادفی به کار گرفته می شود. همانطور که در جدول زیر مشخص است، آزمون هاسمن مربوط به مدل اول پژوهش، سطح احتمال زیر ۵ درصد را نشان می دهد که بیانگر رد فرض صفر (اثرات تصادفی) و پذیرش روش اثرات ثابت است.

جدول ۷. نتایج آزمون هاسمن مدل اول

نوع آزمون	آماره	سطح احتمال خطا
آزمون هاسمن	۳۷/۶۳	۰/۰۰۰

منبع: یافته های پژوهش

آزمون های بررسی فروض کلاسیک

پس از مشخص شدن نتیجه آزمون هاسمن و پذیرفته شدن اثرات ثابت به عنوان روش برآورد داده های تابلویی، لازم است که مدل از حیث آزمون های فروض کلاسیک از جمله خودهمبستگی جزءاخلال و واریانس ناهمسانی مورد بررسی قرار بگیرد.

جدول ۸. نتایج آزمون های فروض کلاسیک مدل اول

نوع آزمون	آماره	سطح احتمال خطا
آزمون ناهمسانی واریانس والد	۲۹۹۶/۹۷	۰/۰۰۰
آزمون خودهمبستگی وولدریچ	۶۱/۴۸۵	۰/۰۰۰

منبع: یافته های پژوهش

بر اساس جدول فوق، سطح احتمال مربوط به آزمون ناهمسانی واریانس زیر ۵ درصد شد و فرضیه صفر مبنی بر نبود ناهمسانی واریانس رد می‌شود. از طرفی فرضیه صفر مربوط به آزمون خودهمبستگی دال بر نبود خودهمبستگی سریالی نیز رد می‌شود. از این رو مدل اول دارای واریانس ناهمسانی و خودهمبستگی سریالی است.

نتایج برآورد نهایی مدل اول پژوهش

به منظور رفع ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی سریالی از روش FGLS استفاده شد که نتایج آن در جدول زیر آمده است:

جدول ۹. نتایج برآورد نهایی مدل اول

متغیر	ضریب	آماره	سطح احتمال خطا
GGOV	۰/۰۶۴۵۷	۱۲/۳۵	۰/۰۰۰
PS	۰/۰۱۶۶۹	۲/۹۰	۰/۰۰۴
GDP	۰/۰۰۰۴۶	۱/۸۴	۰/۰۶۶
EGL	۰/۰۰۱۴۵	۴/۱۱	۰/۰۰۰
PGL	۰/۰۰۰۶۲	۲/۱۵	۰/۰۳۲
SGL	۰/۰۰۱۷۶	۴/۴۳	۰/۰۰۰
عرض از مبدأ	۰/۳۰۵۷۲	۱۰/۱۸	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج برآوردهای حاصل از مدل اول پژوهش، ارتباط مثبت و معنی‌داری بین تمام متغیرهای مستقل پژوهش و متغیر وابسته (تاب‌آوری اقتصادی) وجود دارد. طبق نتایج جدول (۹) بین متغیر اصلی پژوهش یعنی حکمرانی خوب و تاب‌آوری اقتصادی ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد و ضریب حکمرانی خوب مقدار ۰/۰۶۴ را نشان می‌دهد. به این ترتیب، به ازاء یک واحد افزایش در حکمرانی خوب، تاب‌آوری اقتصادی به میزان ۰/۰۶۴ واحد افزایش می‌یابد. لذا این نتیجه‌گیری با مبانی و چارچوب نظری ارائه شده توسط بریگوگلیو و همکاران (۲۰۰۹) و بورمن و همکاران (۲۰۱۳) سازگار است.

در بخش متغیرهای کنترلی، جهانی شدن در سه بعد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ارتباط مثبت و معنی‌داری بر تاب‌آوری اقتصادی داشته است. این نتیجه ضمن سازگاری از نظر مبانی نظری، در مطالعات هگرتی (۲۰۱۱) و شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۸) نیز تأیید شده است. از طرفی ثبات سیاسی نیز طبق نظریات دارای ارتباط مثبت و معنی‌داری با تاب‌آوری اقتصادی است. همچنین تولید ناخالص داخلی در مطالعات مختلف از جمله بریگوگلیو و همکاران (۲۰۰۹) ارتباط مثبتی با تاب‌آوری اقتصادی دارد، که در این مدل این ارتباط مثبت وجود دارد اما در سطح ۱۰ درصد معنی‌دار شده است. از طرفی این معنی‌داری کمتر از ۵ درصد عمدتاً به دلیل رشد اندک یا منفی تولید ناخالص داخلی و نوسان در صادرات و قیمت نفت در کشورهای منتخب صادر کننده نفت است.

آزمون‌ها و برآورد مدل دوم

در مدل دوم این پژوهش متغیرهای مستقل مدل شامل کنترل فساد، ثبات سیاسی، جهانی شدن اقتصادی، جهانی شدن سیاسی، جهانی شدن اجتماعی و تولید ناخالص داخلی است. از این‌رو آزمون‌های تشخیصی مربوط به داده های تابلویی و برآورد الگو در مدل دوم انجام می‌شود.

آزمون F چاو

همانطور که در بخش‌های قبلی اشاره شد این آزمون به جهت تشخیص ترکیبی و یا تابلویی بودن روش برآورد داده‌ها استفاده می‌شود. بدین منظور جدول زیر که مربوط آزمون F در مدل دوم پژوهش است، سطح احتمال پایین‌تر از ۰/۰۵ را نشان می‌دهد و لذا روش برآورد داده‌ها به صورت تابلویی است.

جدول ۱۰. نتایج آزمون F چاو مدل دوم

سطح احتمال خطا	درجه آزادی	آماره آزمون
۰/۰۰۰	(۱۶۲ و ۱۲)	۱۸/۰۰۳

منبع: یافته های پژوهش

نتایج آزمون‌های یک جانبه و یا دو جانبه بودن مدل داده‌های تابلویی

نتایج آزمون‌های مربوط به تشخیص اثرات ثابت یک جانبه و یا دو جانبه مدل دوم در جدول زیر آورده شده است. طبق این نتایج در مدل دوم نیز اثرات یک جانبه مقطع تأیید می‌شود.

جدول ۱۱. نتایج آزمون های یک جانبه و یا دو جانبه بودن مدل داده های تابلویی مدل دوم

آزمون	$H_0^a = 0\sigma_\mu^2$	$H_0^b = 0\sigma_\lambda^2$	$H_0^c = \sigma_\lambda^2 = 0\sigma_\mu^2$	$H_0^d = 0$	$H_0^e = 0; \sigma_\mu^2 > 0$
BP	۱۷۹/۹۳۳ (۰/۰۰۰)	۱/۸۳۲ (۰/۱۷۵)	۱۸۱/۷۶۵ (۰/۰۰۰)	-	-
HO	۱۳/۴۱۳ (۰/۰۰۰)	-۱/۳۵۳ (۰/۹۱۲)	۸/۵۲۷ (۰/۰۰۰)	-	-
KW	۱۳/۴۱۳ (۰/۰۰۰)	-۱/۳۵۳ (۰/۹۱۲)	۸/۳۱۷ (۰/۰۰۰)	-	-
SLM	۱۸/۱۳۸ (۰/۰۰۰)	-۱/۲۰۵ (۰/۸۸۶)	-	-	-
GHM	-	-	۱۷۹/۹۳۳ (۰/۰۰۰)	-	-
FANOVA	۱۸/۰۰۳ (۰/۰۰۰)	۰/۴۹۷ (۰/۹۱۴)	۱۰/۲۸۰ (۰/۰۰۰)	۱۸/۶۶۴ (۰/۰۰۰)	۱/۳۷۳ (۰/۱۸۴)

منبع: یافته های پژوهش

آزمون هاسمن

همانطور که در جدول زیر مشخص است، آزمون هاسمن مربوط به مدل دوم پژوهش نیز سطح احتمال زیر ۵ درصد را نشان می‌دهد. از این رو فرضیه صفر که مربوط به اثرات تصادفی است رد می‌شود و روش اثرات ثابت پذیرفته می‌شود.

جدول ۱۲. نتایج آزمون هاسمن مدل دوم

نوع آزمون	آماره برآوردی	سطح احتمال خطا
آزمون هاسمن	۶۰/۸۶	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

آزمون‌های بررسی فروض کلاسیک

جدول ۱۳. نتایج آزمون‌های فروض کلاسیک مدل دوم

نوع آزمون	آماره	سطح احتمال خطا
آزمون ناهمسانی واریانس والد	۲۲۳۰/۱۲	۰/۰۰۰
آزمون خودهمبستگی وولدریچ	۱۰۳/۵۱۳	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

طبق جدول فوق، سطح احتمال مربوط به آزمون ناهمسانی واریانس صفر است و فرضیه صفر مبنی بر نبود ناهمسانی واریانس رد می‌شود. از طرفی فرضیه صفر مربوط به آزمون خودهمبستگی که نشان دهنده نبود خودهمبستگی سریالی است، نیز رد می‌گردد. از این رو مدل دوم دارای واریانس ناهمسانی و خودهمبستگی پایایی است.

نتایج برآورد نهایی مدل دوم پژوهش

با هدف رفع ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی سریالی در مدل دوم پژوهش نیز از روش FGLS استفاده شد که نتایج آن در جدول زیر آمده است:

جدول ۱۴. نتایج برآورد نهایی مدل دوم

متغیر	ضریب	آماره	سطح احتمال خطا
CC	۰/۰۶۳۵۷	۷/۱۹	۰/۰۰۰
PS	۰/۰۳۱۵۶	۴/۷۹	۰/۰۰۰
GDP	۰/۰۰۰۵۴	۱/۸۹	۰/۰۵۸
EGL	۰/۰۰۲۸۰	۷/۵۴	۰/۰۰۰
PGL	۰/۰۰۰۵۴	۱/۶۴	۰/۱۰۱
SGL	۰/۰۰۲۸۳	۶/۵۹	۰/۰۰۰
عرض از مبدا	۰/۲۲۹۷۹	۷/۰۶	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج برآوردهای حاصل از مدل دوم پژوهش نیز ارتباط مثبت و معنی‌داری بین تمام متغیرهای مستقل پژوهش و متغیر وابسته (تاب‌آوری اقتصادی) وجود دارد. طبق نتایج جدول (۱۴) بین متغیر کنترل فساد و تاب‌آوری اقتصادی ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. ضریب متغیر کنترل فساد مقدار ۰/۰۶۳ است، بنابراین به ازاء یک واحد افزایش در کنترل فساد، تاب‌آوری اقتصادی به میزان ۰/۰۶۳ واحد افزایش می‌یابد. از طرفی این نتیجه با مبانی نظری ارائه شده توسط اوسای (۲۰۱۳) سازگار است. از متغیرهای کنترلی جهانی شدن در دو بعد اقتصادی و اجتماعی ارتباط مثبت و معنی‌داری با تاب‌آوری اقتصادی داشته است و جهانی شدن سیاسی در سطح ده درصد معنی‌دار است. از طرفی ثبات سیاسی نیز طبق نظریات دارای ارتباط مثبت و معنی‌داری با تاب‌آوری اقتصادی است. همچنین تولید ناخالص داخلی نیز در سطح ۱۰ درصد معنی‌دار و رابطه مثبتی با تاب‌آوری اقتصادی دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

ارتقاء تاب‌آوری اقتصادی برای کشورهای مختلف و به طور خاص‌تر کشورهای وابسته به صادرات نفت اهمیت زیادی دارد چرا که استفاده از رانت طبیعی نفت سبب حفظ ساختار سنتی اقتصاد و فساد گسترده در سیستم اقتصادی و در نهایت کاهش تاب‌آوری اقتصاد شده است. از این‌رو توجه به عوامل مؤثر بر تاب‌آوری اقتصادی جهت رشد این شاخص اهمیت زیادی پیدا می‌کند. در مطالعات مختلف پژوهشگران اقتصادی از جمله بریگوگلیوو همکاران، توجه خاصی به عوامل ساختاری و سیاسی به عنوان مهمترین عوامل اثرگذار بر تاب‌آوری اقتصادی شده است. در این راستا حکمرانی به عنوان یکی از مهمترین عوامل مقابله با شوک و کنترل فساد به عنوان عامل تقویت‌کننده حکمرانی و اقتصاد منجر به بهبود تاب‌آوری اقتصادی می‌شوند.

شاخص مورد استفاده در این پژوهش، شاخص تاب‌آوری اقتصادی بریگوگلیوو و همکاران (۲۰۰۹) است که از ۴ زیر شاخص ثبات کلان اقتصادی، کارایی بازارهای خرد اقتصادی، حکمرانی خوب و توسعه اجتماعی به دست آمده است. طبق نتایج شاخص تاب‌آوری اقتصادی برای کشورهای منتخب صادر کننده نفت، کشورهای عمان، کویت و عربستان بیشترین مقادیر تاب‌آوری اقتصادی را به میزان ۰/۶۸۳، ۰/۶۶۹ و ۰/۶۳۷ به خود اختصاص داده اند. از طرفی سه کشور ایران، نیجریه و ونزوئلا با مقادیر ۰/۴۳۷، ۰/۳۵۲ و ۰/۳۳۲ کمترین میزان تاب‌آوری اقتصادی را دارا هستند.

نتایج حاصل از آزمون‌های تشخیصی در هر دو مدل پژوهش این است که آزمون F چاو بیانگر مدل داده‌های تابلویی، آزمون‌های اثرات ثابت مقطع و زمان نشان‌دهنده اثرات یک جانبه مقطع و آزمون هاسمن

مدل اثرات ثابت را مشخص می‌کند. نتایج برآورد مدل اول، تأثیر مثبت و معنی‌دار حکمرانی خوب بر تاب‌آوری اقتصادی را تأیید می‌کند. همچنین تمام متغیرهای مستقل اثری مثبت و معنی‌داری بر تاب‌آوری اقتصادی دارند. البته متغیر تولید ناخالص داخلی (به علت رشد اندک یا منفی تولید ناخالص داخلی و نوسان در صادرات و قیمت نفت در کشورهای منتخب صادر کننده نفت) در سطح ۱۰ درصد معنی‌دار شد. همچنین از نتایج برآورد مدل دوم، تأثیر مثبت و معنی‌دار کنترل فساد بر تاب‌آوری اقتصادی نیز تأیید می‌شود. از طرفی مانند نتایج برآورد مدل اول، تمام متغیرهای مستقل اثری مثبت و معنی‌دار بر تاب‌آوری اقتصادی می‌گذارند. البته متغیر تولید ناخالص داخلی همچون مدل اول در سطح ده درصد معنی‌دار است.

نتایج برآوردهای دو مدل حاکی از بالاتر بودن ضریب حکمرانی خوب در مدل اول در مقایسه با ضریب کنترل فساد در مدل دوم است. در شرایط ثابت و متغیرهای کنترلی یکسان، حکمرانی خوب اثر بیشتری بر تاب‌آوری اقتصادی دارد.

نظر به نتایج بدست آمده از پژوهش حاضر توصیه‌های سیاستی زیر پیشنهاد می‌شود:

الف) بر اساس رابطه مثبت و معنی‌دار حکمرانی خوب بر تاب‌آوری اقتصادی، توصیه می‌شود با اصلاح نهادها و اتخاذ سیاست‌های مطلوب، به ارتقاء حکمرانی خوب کمک شود. از آن جایی که حکمرانی خوب زیر بنای اقتصاد کارآمد است، این مسئله ارتقاء تاب‌آوری را تسهیل می‌کند.

ب) با توجه و تقویت ثبات سیاسی از طریق جلوگیری از درگیری‌های داخلی و مقابله با تروریسم می‌توان تاب‌آوری اقتصادی را تقویت کرد. این مسئله با توجه به ارتباط مثبت حکمرانی خوب و تاب‌آوری اقتصادی برای دیگر مؤلفه‌های حکمرانی خوب نیز صادق است.

ج) با عنایت به رابطه مثبت و معنی‌دار جهانی شدن اقتصادی با تاب‌آوری اقتصادی، پیشنهاد می‌شود دولت‌ها در جهت رفع موانع تجاری، برطرف کردن محدودیت‌های ارزی جهت تجارت و آزادی سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی اقدام کنند. البته در مورد کشورهای تحریم شده مانند ایران، اقدامات فوق مستلزم برطرف شدن تحریم‌ها است.

د) افزایش تنوع کالاهای صادراتی در کشورهای تک محصولی و به خصوص نفتی به منظور افزایش تاب‌آوری اقتصادی توصیه می‌شود.

ه) در پژوهش حاضر، اثر کنترل فساد و تاب‌آوری اقتصادی مثبت و معنی‌دار شد لذا جهت مقابله با فساد و افزایش تاب‌آوری پیشنهاد می‌شود عناصر اصلی کنترل فساد یعنی پیشگیری، کشف و واکنش با جدیت بیشتری پیگیری شود. در این راستا افشاء اطلاعات و داده‌ها، تقویت نهادهای نظارتی و افزایش هزینه فساد می‌تواند به پیشگیری و کشف فساد کمک کند.

و) از آنجایی که کشورهای مورد مطالعه پژوهش صادرکنندگان نفت هستند و در این پژوهش رابطه مثبت بین کنترل فساد و تاب‌آوری اقتصادی نشان داده شد و همچنین با توجه به سطح نامناسب حکمرانی خوب و ساختارهای نهادی در کشورهای مورد مطالعه پژوهش، توصیه می‌شود بخشی از درآمدهای نفتی در جهت تقویت زیرساخت‌های مرتبط با حکمرانی و شفافیت اطلاعات اختصاص یابد.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی: مقاله حامی مالی ندارد.
مشارکت نویسندگان: تمام نویسندگان در آماده‌سازی مقاله مشارکت داشته‌اند.
تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.
تعهد کپی‌رایت: طبق تعهد نویسندگان حق کپی‌رایت رعایت شده است.

منابع

- اخباری، محمد و قلی‌زاده، صدیقه. (۱۳۹۴). ثبات اقتصاد کلان در رویکرد اقتصاد مقاومتی. *فصلنامه روند*، ۲۲(۱۷)، ۵۵ - ۷۸.
- ارشادی یامچی، علیرضا. (۱۳۹۵). تأثیر درآمدهای نفتی بر تاب‌آوری اقتصادی (مطالعه کشورهای منتخب). پایان نامه کارشناسی ارشد رشته اقتصاد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه علامه طباطبائی.
- پورمتقی آلمانی، صفیه؛ شاه آبادی، ابوالفضل و مهرگان، نادر. (۱۴۰۱). تأثیر جهانی شدن و جذب سرریز فناوری بر تاب‌آوری اقتصادی. *دوفصلنامه مطالعات و سیاست‌های اقتصادی*، ۹(۱)، ۳-۳۲.
- جانی، سیاوش و ازوجی، علاءالدین. (۱۳۹۳). تبیین مفهوم و مبانی تاب‌آوری و اقتصاد مقاومتی در طراحی برنامه ششم توسعه. معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور.
- جعفری صمیمی، احمد و کاویان تلوری، حامد. (۱۳۹۴). نقش حکمرانی خوب و فساد در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت. چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، اردیبهشت ماه.
- دقیقی اصل، علیرضا؛ گرایبی نژاد، غلامرضا و آقابگیان، سلین. (۱۳۹۲). اثر حکمرانی خوب بر سطح فساد اقتصادی در کشورهای با سطح توسعه یافتگی متوسط. *فرآیند مدیریت و توسعه*، ۲۶(۴)، ۳-۲۴.
- سهیلی، رضا. (۱۳۹۷). اثر ثبات سیاسی بر تاب‌آوری اقتصادی. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته اقتصاد، پردیس علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه یزد.
- شاه آبادی، ابوالفضل؛ راغفر، حسین و گهرازه، ساناز. (۱۳۹۸). تأثیر مؤلفه‌های دانش و جهانی شدن بر تاب‌آوری اقتصادی در کشورهای منتخب در حال توسعه تولیدکننده نفت. *فصلنامه علمی پژوهشی اقتصادی ایران*، ۲۴(۸۰)، ۲۳۱-۲۰۳.
- شاه آبادی، ابوالفضل؛ صفات، طیبه و مرادی، علی. (۱۴۰۱). تأثیر کارایی بازارها بر تاب‌آوری اقتصادی در کشورهای منتخب. *فصلنامه علمی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، ۱۲(۴۶)، ۱۳۶-۱۲۵.
- عرب یارمحمدی، جواد و اسماعیلی خوشمردان، علی. (۱۳۹۹). شاخص‌های حکمرانی خوب و ارزیابی وضعیت ایران. پژوهشکده امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی، اردیبهشت.
- عزیزی، زهرا و فریدزاد، علی. (۱۳۹۷). نقش حکومت خوب در کنترل آثار منفی آسیب پذیری اقتصادی بر تولید ناخالص داخلی در کشورهای منتخب عضو اوپک. *تحلیل‌های اقتصادی توسعه ایران*، ۶(۲)، ۶۱-۸۲.
- عزیزی، زهرا و خورشیدی، مرتضی. (۱۳۹۵). بررسی اثر حکمرانی خوب بر آسیب پذیری اقتصادی (رهیافت بین کشوری). *تحلیل‌های اقتصادی توسعه ایران*، ۴(۳)، ۱۲۹-۱۵۰.
- غفاری فرد، محمد؛ ابونوری، عباسعلی و نظری، راحله. (۱۴۰۱). تاب‌آوری اقتصادی کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی عوامل موثر بر آن: رویکردی بر حفظ امنیت اقتصادی. *فصلنامه علمی سیاست‌ها و تحقیقات اقتصادی*، ۱(۳)، ۱۹۸-۱۵۵.

غیاثوند، ابوالفضل و رمضانیان، الهه. (۱۳۹۴). ارزیابی میزان تاب آوری اقتصادی ایران طی دوره ۱۳۹۲-۱۳۷۵. *فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج*، ۱۸(۶۸)، ۹۱-۱۰۹.

فاضلی، محمد؛ فتاحی، سجاد و زنجان رفیعی، سیده نسترن. (۱۳۹۲). توسعه اجتماعی، شاخص‌های و جایگاه ایران در جهان. *فصلنامه مطالعات توسعه‌ی اجتماعی- فرهنگی*، ۲(۱)، ۱۴۹-۱۷۱.

فرزین، محمدرضا؛ معمارنژاد، عباس و غلامی، الهام. (۱۳۹۷). بررسی آثار عوامل مؤثر بر تاب‌آوری اقتصادی در ایران و کشورهای منتخب: رویکردی بر روش داده‌های تابلویی با ضرائب متغیر. *فصلنامه اقتصاد کاربردی*، ۸(۲۴)، ۱۳-۲۲.

کمیجانی، اکبر و سلاطین، پروانه. (۱۳۸۹). بررسی تأثیر کیفیت حکمرانی بر رشد اقتصادی در ایران و کشورهای منتخب همسایه (ترکیه و پاکستان). *فصلنامه مدیریت*، ۷(۲۰)، ۲۷-۴۱.

لاجوردی، حسن و ابونوری، اسمعیل. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین تولید ناخالص داخلی سرانه با تاب‌آوری و آسیب‌پذیری اقتصادی کشورهای منتخب منطقه با استفاده از داده‌های تلفیقی، کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین مدیریت و مهندسی صنایع.

وثوقی، عقیقه. (۱۳۹۷). تأثیر آسیب‌پذیری و تاب‌آوری اقتصادی بر نوسانات تولید ناخالص داخلی سرانه (مطالعه بین‌کشوری). *فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی*، ۱۸(۷۰)، ۲۹۱-۲۶۵.

References

- Akhbari, M; & Gholizadeh, S. (2015). The macroeconomic stability in the economic resistance approach. *Quarterly Journal of Ravand*, 22(17), 55-78. (In Persian).
- Arab Yarmohammadi, J; & Esmaili Khoshmardan, A. (2020). Good governance indicators and assessment of Iran's situation, Research Institute of Economic Affairs, Ministry of economic affairs and finance. (In Persian).
- Azizi, Z; & Faridzad, A. (2019). The role of good governance in controlling negative effects of economic vulnerability on GDP in selected countries of OPEC. *Economic Development Policy*, 6(2), 61-82. (In Persian).
- Azizi, Z; & Khorsandi, M. (2016). The investigation of good governance effects on economic vulnerability: an inter-country approach. *Iranian Economic Development Analyses*, 4(3), 129-150. (In Persian).
- Boorman, J; Fajgenbaum, J; Ferhani, H; Bhaskaran, M; Arnold, D; & Kohli, H. A. (2013). The centennial resilience index: measuring countries' resilience to shock. *Global Journal of Emerging Market Economies*, 5 (2), 57-98.
- Briguglio, L. (2014). *A vulnerability and resilience framework for small states*. In D. Bynoe-Lewis (Eds.), *Building the Resilience of Small States: A Revised Framework* (pp. 1-102). London: Commonwealth Secretariat.

Briguglio, L; & Vella, M. (2016). Trade openness and volatility. Occasional Papers on Islands and Small States, 1-15. <https://www.um.edu.mt/library/oar/handle/123456789/39948>

Briguglio, L; Cordina, G; Farrugia, N; & Vella, S. (2006). Conceptualising and measuring economic resilience, Economics Department. University of Malta.

Briguglio, L; Cordina, G; Farrugia, N; & Vella, S. (2009). Economic vulnerability and resilience: concepts and measurements. *Oxford Development Studies*, 37(3), 229-247.

Coase, R. H. (1960). The problem of social cost. *The journal of Law and Economics*, 3, 1-44.

Daghighi Asl, A; Garaie nejad, G; & Aghabagian, S. (2014). The effect of good governance on the level of economic corruption in countries with a medium level of development. *Management and development process*, 26(4), 3-24. (in Persian).

Department of International Development (DFID). (1997). White Paper on Eliminating World Poverty. London: UK Government. (Cm 3789).

Ershadi, A. (2016). How oil revenues affect economic resiliency; Case study of selected countries. Thesis for the degree of master of sciences (MSC) in energy economics, Allameh Tabataba'i University. (in Persian).

Farzin, M; Memaranjad, A; & Gholami, E. (2018). Investigating the effects of factors affecting economic resilience in Iran and selected countries: an approach based on panel data method with variable coefficients. *Applied Economics Quarterly*, 8(24), 13-22. (In Persian).

Fazli, M; Fatahi, S; & Zanzan Rafiei, N. (2013). Indicators and status of Iran in world. *Quarterly Journal of Socio - Cultural Development Studies*, 2(1), 59-182. (In Persian).

Ghaffary Fard, M; AbuNoori, A; & Nazari, R. (2022). Economic resilience of OIC member states and the factors affecting it: An approach to maintaining economic security. *Journal of Economic Policies and Research*, 1(3), 155-198. (In Persian).

Ghiasvand, A; & Ramezani, E. (2015). Evaluation of Iranian economic resilience during the years 1996-2013. *Journal of Basij Strategic Studies*, 18(68), 91-109. (in Persian).

Guillaumont, P. (2001). On the economic vulnerability of low-income countries. Etudes et Documents E2001.02. Centre d'Études et de Recherches sur le Développement International, Clermont-Ferrand.

Hassan, M; & Zeb, R. (2021). Analyzing the impact of good governance on socio-economic development: A case study of Pakistan. *NUST Journal of Social Sciences and Humanities*, 7(1), 1-35.

Hegerty, S. W. (2011). Do international capital flows smooth or transmit macroeconomic volatility? Time-series evidence from emerging markets. *Economics Bulletin*, 31(2), 1659-1672.

Jafari Samimi, A; & Kavian Telluri, H. (2015). The role of good governance and corruption in the Iranian Islamic model of progress. The fourth Iranian Islamic model of progress conference. (In Persian).

Jani, S; & Azouji, A. (2014). Explaining the concept and basics of resilience and resistance economy in the design of the sixth development plan. Vice president for strategic planning and supervision. (In Persian).

Jolles, M; Meyermans, E; & Vašíček, B. (2018). Determinants of macroeconomic resilience in the euro area: An empirical assessment of national policy levers. *Economic Systems*, 101093.

Kaufmann, D; Kraay, A; & Mastruzzi, M. (2006). *Governance matters V: aggregate and individual governance indicators for 1996-2005* (Vol. 4012). World Bank Publications.

Komijani, A; & Salatin, P. (2011). The study of the effect quality of governance on the economic growth in Iran and selected neighbor countries (Turkey and Pakistan). *Journal of industrial strategic management*, 7(20), 27-41. (In Persian).

Kubitschek, A. M; Jaskiewicz, K; Linakis, L; & McGirrA, M. (2013). A framework for analyzing resilience in fragile and conflict-affected situations. *Columbia/SIPA. Economic and political development*.

Lajavardi, H; & Abunouri, I. (2015). Investigating the relationship between GDP per capita and economic resilience and vulnerability of selected countries in the region using consolidated data. International Conference on Modern Researches in Industrial Management and Engineering, October 2015. (In Persian).

Lee, C. T; Hu, J. L; & Kung, M. H. (2022). Economic resilience in the early stage of the COVID-19 Pandemic: An across-economy comparison. *Sustainability*, 14(8), 4609.

Oprea, F; Onofrei, M; Lupu, D; Vintila, G; & Paraschiv, G. (2020). The determinants of economic resilience. The case of Eastern European regions. *Sustainability*, 12(10), 4228.

Osei, P. D. (2011). The nexus between economic resilience and corruption. Occasional Papers on Islands and Small States, 6: 1-13. <https://www.um.edu.mt/library/oar//handle/123456789/41721>.

Oxford Metrica. (2016). The 2016 FM Global Resilience Index. Annual Report.

Pourmottaghi Almany, S; Shahabadi, A; & Mehregan, N. (2022). The effect of the technology foreign spillover and globalization on economic resilience. 9(1), 7-36. (In Persian).

Shahabadi, A; Raghfar, H; & Gahraze, S. (2019). The effect of the components of knowledge and globalization on the economic resiliency in selected oil producing developing countries. *Iranian Journal of Economic Research*, 24(80), 203-231. (In Persian).

Shahabadi, A; Sefat, T; & Moradi, A. (2022). The effect of markets efficiency on economic resiliency in selected countries. *Economic Growth and Development Research*, 12(46), 125-136. (In Persian).

Soheili, R. (2018). The effect of political stability on the economic resilience, Thesis for the degree of master of sciences (MSC) in economics, Yazd University. (In Persian).

Vosoughi, A. (2018). The impact of vulnerability and economic resilience on volatilities of GDP per capita; a cross country study. *Journal of Economic Research*, 18(70), 265-291. (In Persian).

Wang, X; & Li, M. (2022). Determinants of regional economic resilience to economic crisis: Evidence from Chinese economies. *Sustainability*, 14(2), 809.

World Bank. (1997). Helping countries combat corruption the role of the World Bank, poverty reduction and economic development management. The World Bank, Washington D.C.

COPYRIGHTS

©2022 Alzahra University, Tehran, Iran. This license allows others to download the works and share them with others as long as they credit them, but they can't change them in any way or use them commercially.

